

Ekološka sigurnost kao dio koncepta nacionalne sigurnosti: Republika Hrvatska i susjedne zemlje

Žižić, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:639883>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Josipa Žižić

EKOLOŠKA SIGURNOST KAO DIO KONCEPTA
NACIONALNE SIGURNOSTI: REPUBLIKA
HRVATSKA I SUSJEDNE ZEMLJE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2016.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

EKOLOŠKA SIGURNOST KAO DIO KONCEPTA
NACIONALNE SIGURNOSTI: REPUBLIKA
HRVATSKA I SUSJEDNE ZEMLJE

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Ružica Jakešević

Studentica: Josipa Žižić

Zagreb

Rujan, 2016.

Izjavljujem da sam diplomski rad EKOLOŠKA SIGURNOST KAO DIO KONCEPTA NACIONALNE SIGURNOSTI: REPUBLIKA HRVATSKA I SUSJEDNE ZEMLJE, koji sam predala na ocjenu mentorici doc. dr. sc. Ružica Jakešević, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao/la ECTSbodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Josipa Žižić

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. RAZVOJ SIGURNOSTI	3
3. EKOLOŠKA SIGURNOST.....	5
3.1. Stvaranje i definicije ekološke sigurnosti	5
3.2. Ekologija i drugi srodni pojmovi.....	7
3.2.1. Ekologija	7
3.2.2. Zaštita okoliša	7
3.2.3. Održivi razvoj.....	8
4. REPUBLIKA HRVATSKA I SIGURNOST.....	10
4.1. Ekološka sigurnost u sklopu nacionalne sigurnosti.....	10
4.2. Ekološka sigurnost u sklopu zaštite okoliša	14
5. SUSJEDNE DRŽAVE REPUBLIKE HRVATSKE I SIGURNOST.....	17
5.1. Bosna i Hercegovina.....	17
5.2. Crna Gora	20
5.3. Italija.....	22
5.4. Mađarska	24
5.5. Slovenija.....	26
5.6. Srbija.....	27
6. SURADNJA REPUBLIKE HRVATSKE SA SUSJEDNIM ZEMLJAMA	29
6.1. Bilateralni ugovori Republike Hrvatske i susjednih zemalja	29
6.1.1. Bosna i Hercegovina	29
6.1.2. Crna Gora	30
6.1.3. Italija.....	31
6.1.4. Mađarska	32
6.1.5. Slovenija.....	32
6.1.6. Republika Srbija	33
6.2. Multilateralni odnosi i suradnja Republike Hrvatske u regiji.....	34
7. ZAKLJUČAK	36
8. LITERATURA	38

1. UVOD

Nacionalna sigurnost je tradicionalno bila usmjerena uglavnom na državu te je time prevladavao državno- centrični okvir. Sukladno tom trendu, najviše su bila zastupljena vojna i politička područja. Međutim, s razvojem tehnologije i globalnim promjenama, došlo je do potrebe redefiniranja ovog koncepta.

Tako su predstavnici Kopenhaške škole sigurnosti, proširili studij sigurnosti na pet sektora: vojnu, političku, ekonomsku, socijalnu i ekološku. Sam pojam ekološke sigurnosti uvela je Opća skupština Ujedinjenih naroda kada je usvojila Rezoluciju o međunarodnoj ekološkoj sigurnosti 1987. godine, kao reakciju na Černobilsku katastrofu.

Sredinom devedesetih godina prošlog stoljeća ljudska sigurnost je došla u središte pažnje kao referentni objekt sigurnosti. Štoviše, prema Buzanu okoliš predstavlja jednu od sedam područja ljudske sigurnosti. Iako do danas ekološka sigurnost nije precizno definirana, moguće je reći da postoje njene tri temeljne dimenzije i to prijetnje koje iz ekološkog okruženja predstavljaju rizik, zatim prirodni resursi kao mogući uzrok sukoba, te ugrožavanje okoliša.¹

Republika Hrvatska je država koja posjeduje mnoga prirodna bogatstva i resurse, pa se zato očekuje da ima razvijenu zakonodavnu i institucionalnu potporu ekološkoj sigurnosti. Međutim, čini se da je odgovor na takvo očekivanje vjerojatno negativan. Letimičnim pregledom strategijskih i drugih dokumenata lako je uočiti da se ekološka sigurnost tek usputno navodi.

To pokazuje veliku disproporciju između pravnih i institucionalnih okvira u odnosu na stvarne potrebe, s jedne strane ugroze iz okoliša, a s druge nedostatak vojnih prijetnji. Još uvijek je veliki naglasak na vojnim aspektima sigurnosti, a pojam ekološke sigurnosti nije dovoljno prepoznat.

Upravo je to razlog zašto ću se u prvom dijelu rada osvrnuti na razvoj i proširenje koncepta sigurnosti. Od nastanka nacionalne sigurnosti, pa do konačnog „rađanja“ ekološke sigurnosti, vidjet ćemo koliko je važno da države, uz teorijski, naprave i praktični zaokret u

¹ Mirko Bilandžić, Nacionalna sigurnost i ekologija: Analiza strategija (nacionalne) sigurnosti SAD-a, EU-a i Republike Hrvatske – sažetak. <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=558596> (pristupljeno 22.6.2016.)

stvaranju i oživotvorenju novog diskursa. U središnjem dijelu ću analizirati dokumente i zakone Republike Hrvatske i susjednih zemalja koji se odnose na područje ekološke sigurnosti, ali i razvijenosti suvremenog shvaćanja sigurnosti uopće.

Kako ne bih ostala pristrana u zaključivanju, odlučila sam napraviti istu, ali nešto sažetiju, analizu susjednih zemalja u zadnjem poglavlju. Dakle, ovaj rad predstavlja komparativnu analizu shvaćanja koncepta ekološke sigurnosti, u kojoj se radi usporedba zakonodavnih i institucionalnih okvira Republike Hrvatske i susjednih država.

S obzirom na globalizaciju i umreženost svijeta, ekološka sigurnost prelazi nacionalne granice. Nove vrste prijetnji predstavljaju opasnost za cijeli ljudski rod i njegov životni prostor. Zbog toga je suradnja između regija i država posebno važna. U tom smislu ću se osvrnuti na potpisane bilateralne i multilateralne sporazume između Republike Hrvatske i susjednih zemalja kako bih mogla doznati do koje mjere je razvijena suradnja, te ako nije u kojem bi smjeru išle preporuke.

Namjera ovog istraživanja će biti da pokušam pronaći relevantne dijelove zakonodavstva koji su usko povezani s ekološkom sigurnosti. Cilj je vidjeti koliko se zakonodavci i ljudi iz prakse u pojedinim državama koriste diskursom i pojmovima vezanim uz ekološku sigurnost kao dio proširenog koncepta sigurnosti i prijetnje koja uzima sve većeg maha. Hipoteza ovog rada je da države još uvijek nisu prepoznale važnost ekološke sigurnosti, što će pokazati manjkavosti našeg sustava nacionalne sigurnosti.

To će značiti kako je potreban novi okvir, diskurs i razmišljanje o sigurnosnim prijetnjama, jer loša sigurnosna politika nad područjem okoliša i prirode može biti uzrokom mnogih nestabilnosti. Općeniti je dojam da ekološka sigurnost još uvijek nije dovoljno afirmirana, ali ni dovoljno precizno definirana. Ova činjenica ostavlja prostor za daljnja istraživanja i napore akademske i profesionalne zajednice na novom području sigurnosti, a ovaj rad predstavlja jedan od malobrojnih pokušaja uvrštavanja ovakve tematike na dnevni red.

2. RAZVOJ SIGURNOSTI

Sigurnost se sistematski obrađuje u sklopu sigurnosnih studija, koje pak spadaju u poddisciplinu međunarodnih odnosa. One su se pojavile između Prvog i Drugog svjetskog rata, te su se specijalizirale za proučavanje fenomena povezanih s problematikom sigurnosti i svih njenih značajki (Collinsur., 2010: 7). Prvi koraci prema institucionalizaciji sigurnosti javili su se u zamisli američkog predsjednika Woodrowa Wilsona za stvaranjem međunarodne organizacije za osiguranjem mira i jačanjem međunarodne suradnje koja se nazvala Liga naroda.²

Vrlo općenita definicija sigurnosti kazuje nam da je sigurnost relativna odsutnost štetnih ugrožavanja (Tatalović i Bilandžić, 2005: 1). Slično ovome, Tatalović navodi da je u okviru sigurnosti potrebno uzeti u obzir da je ona temeljni uvjet opstanka čovjeka i svih živih bića (Tatalović i Bilandžić, 2005: 5). Sigurnosna djelatnost s vremenom se postupno diferencirala od drugih djelatnosti. Tu se radi o dvostrukom odnosu: čovjeka i čovjeka te čovjeka i prirode. U tom okviru razlikujemo dvije sastavnice: trenutno reagiranje čovjeka na stanje, procese u prirodi te na situacije u društvu za koje zaključiti da su mu opasnost; čovjekova spoznaja pojava i procesa u prirodi i društvu te njegove pripreme za zaštitu i obranu pred procesima i pojavama“ (Tatalović, 2006: 149).

Pojam nacionalne sigurnosti prvi put se pojavljuje u SAD-u, a vezan je uz knjigu Waltera Lippmana *Američka vanjska politika*, te je u upotrebi od početka 40ih godina 20. stoljeća (Tatalović i sur., 2008: 17, 22). Za definicije nacionalne sigurnosti se podrazumijeva da se koriste termini poput države, rata i moći. Značajno je da je referentni objekt sigurnosti postao država, budući da su one bile glavni akteri međunarodnih odnosa, a ujedno i odgovorne za svoju sigurnost kao jednu od glavnih preokupacija (Collinsur., 2010: 30).

Za Lippmana nacija je „sigurna kada ne mora žrtvovati svoje legitimne interese radi izbjegavanja ulaska u rat i kada ih je spodobna, ako je izazvana, očuvati vođenjem rata.“ (Tatalović i sur., 2008:17). Tako bi se moglo reći da sigurnost neke države obuhvaća političke, vojne i gospodarske napore vlade koje pokušavaju ostvariti unutarnju i vanjsku sigurnost. Pri tome se misli na odsutnost straha od napada, ugrožavanja interesa ili prijetnje druge države ili

² Mrežna Hrvatska enciklopedija, program Leksikografskog zavoda Miroslava Krležice.
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36454> (pristupljeno: 20.6.2016.)

država (Tatalović i sur., 2008:19). Prema Tataloviću, najvažniji cilj svake državne politike je opstanak države i društva, dok je uvjet opstanka države i društva njezina sigurnost“ (Tatalović, 2006: 143). Time se hoće reći da je sigurnost najvažniji preduvjet za ostale državne aktivnosti.

Vojni čimbenik ugrožavanja sigurnosti izgubio je nekadašnji značaj. Ovakav trend prati većina država na svijetu, a on se razvija još dalje i šire. Tatalović upozorava na nove ugroze koje prelaze granice jedne zemlje. Upravo zato je suradnja između zemalja neminovna. Transnacionalne pojave mogu pogoditi svakog čovjeka na svakom mjestu bez obzira na njegova nastojanja da ih izbjegne, dok istovremeno mnogi nisu svjesni težine ugrožavanja, ni činjenice da su uopće ugroženi (Tatalović, 2006: 26).

Što se tiče područja sigurnosti, Barry Buzan u svojoj knjizi *People, States and Fear* iz 1983. kaže da se sigurnost ne sastoji samo od vojnih komponenti, kao što je to bivalo u nedalekoj prošlosti, već je to jedan od pet sastavnih dijelova uz političko, gospodarsko, društveno područje te područje ekologije. Posljednje područje uključuje skrb za zaštitu biosfere kao sustava o kojem ovise svi ljudski pothvati, što će biti važno za kasniju orijentaciju u pisanju ovog rada (Tatalović i sur., 2008: 20-21).

Koncept ljudske sigurnosti se javlja 80-ih godina prošlog stoljeća, te uključuje dvije osnovne pretpostavke. Prva bi bila postizanje slobode od potrebitosti ili siromaštva (*freedom from want*), a druga se odnosi na postizanje slobode od straha (*freedom from fear*). Prema ovome, osnovne ugroze čovjeka bile bi: pauperizacija, gospodarska nejednakost, bolesti, ugrožavanje ljudskih prava i sloboda, degradacija okoline te prirodne i druge nesreće (Tatalović i sur., 2008: 24),(Collinsur., 2010: 118).

Ljudska sigurnost u suvremenom obliku potječe iz izvještaja o političkim procesima UN-a sredinom 90-ih, a posebno iz izvješća Programa UN-a za razvoj (UNDP) iz 1994. godine. Tu je ljudska sigurnost definirana kao stanje u kojem su ljudi oslobođeni od trauma koje opterećuju njihov razvoj. To znači sigurnost od kroničnih prijetnji kao što su glad, bolest ili represija, ali i zaštitu od iznenadnih poremećaja svakodnevice. U tom UNDP-ovom izvješću moguće je izdvojiti sedam povezanih elemenata ljudske sigurnosti: ekonomsku sigurnost, sigurnost hrane, zdravstvenu sigurnost, sigurnost okoliša, osobnu sigurnost, društvenu sigurnost i političku sigurnost (Collinsur., 2010: 115).

3. EKOLOŠKA SIGURNOST

3.1. Stvaranje i definicije ekološke sigurnosti

Budući da je ljudska sigurnost sredinom 90-ih postala jedna od važnijih političkih tema, skupa s njom je na težini dobio i okoliš kao jedno od sedam područja ljudske sigurnosti. Zapravo su ekološke promjene identificirane kao pitanje ljudske sigurnosti i nesigurnosti (Smajić i Turčalo, 2014: 225). U Kasnim 60-ima pojavile su se brojne rasprave o stanju globalnog okoliša zbog sve brojnijih ekoloških studija o utjecaju industrijskih društava na prirodno okruženje. Zabrinutost je rasla od pesticida do utjecaja ekonomskog rasta na zagađenje atmosfere, vode i zemlje (Collinsur., 2010: 60). Posljedično, prvi veliki globalni summit o pitanjima okoliša bila je Konferencija Ujedinjenih naroda o ljudskom okolišu (UNCHE), održana u Stockholmu 1972. Ovaj događaj potaknuo je razna istraživanja, sastanke, ali i primjedbe te mogućnosti ograničenja ekonomskom razvoju.

Takve aktivnosti su bile uobličene u izvješću Svjetske komisije za okoliš i razvoj (WCED) naslovljenom *OurCommon Future* (Naša zajednička budućnost) iz 1987 godine. U njemu se popularizirao izraz održivi razvoj, a uveo se i revolucionaran izraz ekološka sigurnost (Collins i ur., 2010: 213). U jedanaestom poglavlju ovog izvješća (Mir, sigurnost, razvoj i okoliš) naglašava se da sukobi mogu nastati, ne samo zbog političkih i vojnih prijetnji već i zbog degradacije okoliša ili ranjivosti ljudske prirode. Štoviše, mnoga istraživanja o razvoju i sigurnosti su potvrdila da problemi životne sredine sve više imaju globalni karakter i zahtijevaju zajedničku interakciju vladinih i nevladinih institucija (Smajić i Turčalo, 2014: 225). Za Vranješa najveće prijetnje ekološkoj sigurnosti na globalnom nivou bile bi: „demografska ekspanzija; nuklearna energija; pustošenje šuma čime se smanjuje količina kisika; globalno zatopljenje i trošenje ozonskog omotača; problemi upravljanja otpadom; zloupotreba znanstvenih dostignuća i proizvodnja GMO-a; te održivi razvoj“ (Vranješ, 2009: 5).

Prema Milatu, uzrok svih promjena u ekosustavu je čovjekova aktivnost. Čovjek se često ponaša ekološki neinteligentno, a pojedinci koji zagađivanje okoliša ili zbrinjavanje otpada i doživljavaju kao problem, misle da se netko drugi treba za to pobrinuti (Milat, 2009:50). U današnje vrijeme ekološke promjene se zbivaju veoma brzo, pa ljudi mogu

mnogo lakše postati svjesni problema iako su ograničeni životnim vijekom (Krznar, 2009: 239). Cifrić ekološke probleme promatra kao suvremeno konfliktno područje, a konflikti nastaju zbog sukoba interesa. Na jednoj strani imamo zagađivače, uzročnike negativnih promjena, a na drugoj korisnike resursa koji su pogođeni takvim ponašanjem (Cifrić, 1992: 517).

Za ekološku sigurnost Tatalović kaže da se pojavila kao rezultat triju događaja iz 60-ih. Prvi je bio rast ekološke svijesti u razvijenim državama, ekološki pokreti, popularne knjige i ličnosti. Zatim, rađanje ekoloških nevladinih organizacija poput World Wildlife Fund (1961), Friends of Earth (1969) i Greenpeace (1971). Novi akteri su stvorili mreže po državama u cilju podizanja ekološke svijesti i organiziranog lobiranja. Također, kao što je već spomenuto, 70-ih godina počeli su se održavati međunarodni summiti o ovim pitanjima, pa je došlo do povećanja obujma međunarodnih sporazuma (Collinsur., 2010: 212).

Djelokrug ekološke sigurnosti obuhvaća više područja ili sfera istraživanja, pa tako Buzan navodi pojmove poput: „poremećaj ekosistema (klimatske promjene, zagađenja), energetske problemi (iscrpljivanje resursa), civilizacijski problemi (porast stanovništva, povećana konzumacija, nedostatak hrane (siromaštvo, glad, epidemije bolesti...), ekonomski problemi, i posljedice ratova i nasilja na okoliš“ (Smajić i Turčalo, 2014: 225). Prema istom autoru, ekološka sigurnost ima vlastite referentne objekte sigurnosti, pa ih dijeli na: „prijetnje prirodnih procesa koji nisu uzrokovani ljudskom aktivnošću (potresi, poplave), prijetnje prouzrokovane ljudskim djelovanjem s egzistencijalnim posljedicama (efekt staklenika), te prijetnje prouzrokovane ljudskim djelovanjem koje nemaju egzistencijalne posljedice (iskorištavanje prirodnih minerala u svrhu razvoja tehnologije)“ (Smajić i Turčalo, 2014: 226).

Vranješ donosi jednostavnu definiciju ekološke sigurnosti kao odsustva prijetnji, nanošenja štete prirodnoj sredini i zdravlju stanovništva. Tako ona obuhvaća razna stanja, pojave i djelovanja koji održavaju ekološku ravnotežu, potom isključivanje djelatnosti čovjeka koja štetno djeluje na okoliš i situaciju u kojoj postoji odsustvo opasnosti nanošenja štete okolišu ili zdravlju stanovništva. Ekološka sigurnost je, prema Todoroviću, sigurnost građana od neodgovornog zagađivanja zraka, zemljišta, biljnog i životinjskog svijeta; neodgovornog korištenja prirodnih bogatstava i neefikasnih institucija za sprovođenje zakona i samih ljudi u ponašanju prema prirodi (Vranješ, 2009: 4).

3.2. Ekologija i drugi srodni pojmovi

Ekološka sigurnost se često povezuje s različitim pojmovima, pa ću ih u idućim odjeljcima navesti nekoliko i objasniti, budući da je i ekološka sigurnost jedna vrsta sintagme. Na ovaj način će se lakše steći šira slika o novom sigurnosnom pojmu i području koje zahvaća.

3.2.1. Ekologija

Prepoznatljivost pojma ekologija i njegova samostalnost u znanosti došla je iz biologije u drugoj polovici 19. stoljeća. Tada ju je prvi put definirao poznati biolog Ernest Haeckel kao novu znanost koja proučava odnose između različitih organizama i okoline koja ih okružuje. Riječ ekologija dolazi od grčkih riječi oikos (dom, kuća, susjedstvo) i logos (riječ, smisao, nauka) (Prebilić i Ober, 2005: 185). Osnovne „brige“ ekologije su očuvanje prirodne ravnoteže i zaštita okoliša, kako bi se očuvalo zdravlje i omogućio održivi razvoj, tako je ekologija osnovna odrednica kvalitete čovjekova života. Vranješ dijeli ekologiju na: humana ekologija (proučava odnos između čovjeka i životne sredine); medicinska ekologija; zooekologija; fitoekologija; socioekologija (proučava odnos između ljudi međusobno i ljudi i životne sredine) i slično (Vranješ, 2009: 4). Početak moderne ekologije povezuje se sa Charles Darwinom i njegovom teorijom evolucije i prirodne selekcije gdje je ukazao na čvrstu povezanost između životinja i njihovog prirodnog staništa. Tu povezanost ljudi često narušavaju ponašajući se kao da su jedina bića na planeti, a pritom ne misleći na brigu za životinje, biljke ili ograničene prirodne resurse (Vranješ, 2009: 4).

3.2.2. Zaštita okoliša

Zaštita okoliša se razlikuje od zaštite prirode. Dok se ona odnosi prema okolišu s biološkog aspekta, zaštita okoliša obrađuje tehničke aspekte odnosa prema okolišu, povezanost ljudskih aktivnosti i okoline, te racionalno korištenje raspoloživih resursa. Zaštita okoliša je ujedno skup povezanih aktivnosti koje se provode kroz sve ljudske djelatnosti. Tu se radi o multidisciplinarnoj znanosti koja predstavlja sintezu brojnih znanstvenih disciplina i istraživačkih metoda (Jambrović, 2014: 7). Okoliš se ujedno referira na prirodno okruženje, ali i razne druge civilizacijske tvorevine. Upravo zato, zaštita okoliša uključuje

zaštitu od zagađivanja, štednju energije, vode, kontrolu proizvodnje, zbrinjavanje otpada, zdravu prehranu i sve ono što može doprinijeti očuvanju prirodne ravnoteže (Milat, 2009: 12).

Konkretnije, Tomišić nudi kategorizaciju mjera zaštite okoliša, tako one mogu biti regulativne i propisivati različite standarde ili ekonomske koje se oslanjaju na trajne mehanizme. U regulativne spadaju standardi kvalitete okoliša, proizvoda, emisijski, tehničko-tehnološki, sigurnosni itd. U ekonomske se ubrajaju politika cijena, subvencije, ekološki porezi, emisijske pristojbe i kazne, i fleksibilni mehanizmi što su propisivanje emisijskih kvota i trgovanje emisijskim dozvolama. S druge strane, trajne mjere postaju sve popularnije jer isti ekološki cilj postižu uz manje troškove, što je u skladu s viđenjem zaštite okoliša na dugoročnoj bazi (Tomišić, 2006: 142-9).

3.2.3. Održivi razvoj

Uz dosad opisane pojmove danas se veoma često spominje i održivi razvoj. Budući da odluke koje donesemo u sadašnjosti mogu imati dugoročan i intenzivan utjecaj na okoliš, javila se potreba za razvojem koji bi mogao, bez obzira na vremenski period, očuvati prirodu i okoliš kroz ljudsko djelovanje. Kao što smo već rekli kod ekološke sigurnosti, koncept održivog razvoja nastao je u 20. stoljeću zahvaljujući aktivnosti Ujedinjenih naroda. U Izvještaju iz 1987. godine u drugom poglavlju održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije, bez smanjivanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. Održivi razvoj postao je jedna od ključnih fraza kretanja politike 90-ih. Tako se aktualizirao tijekom Konferencije UN-a za okoliš i razvoj (UNCED) u Rio de Janeirou 1992. godine (Pravdić: 2002).

Prema Cifriću održivost je proces a ne cilj, a održivi razvoj pristup tom procesu. Tako su, u skladu s duhom i logikom održivog razvoja, preventivne mjere najsigurnije, najefikasnije i najjeftinije. Na primjer, kod nekog proizvodnog procesa preporučljivo bi bilo primjenjivati suvremena tehnološka rješenja koja vode brigu o okolišu, štetnim emisijama i slično (Jambrović, 2014: 2). Održivi razvoj je moguće postići na razne načine, a najbolje bi bilo uz preventivne mjere, naučiti se racionalno koristiti prirodne resurse i upravljati okolišom na način da se mjere i zakoni provode višesektorski.

Neke definicije povezuju održivi razvoj više s ekonomijom jer se tu radi o sukladnosti ljudskih potreba u odnosu na očuvanje ekološkog sustava. Druge kažu da je to koncept koji

integrira pitanja okoliša s planiranjem razvoja, na način da vodi računa o različitim društvenim i ekološkim faktorima, resursima te svim značajkama alternativnih mogućnosti (Galić, 2002:10). Šerman pak kaže da održivi razvoj zahtijeva informiranu i svjesnu javnost o ekološkim pitanjima, zatim razrađen zakonodavni sustav koji potiče ekološki odgovorno ponašanje, pa partnerski odnos između vlada, znanstvenika i lokalnih zajednica, te naposljetku zaštićena područja (Ivoš Nikšić, 1997: 110). Harrisov sustav tri stupa uključuje ekonomiju, društvo i okoliš koji podrazumijeva održivi sustav zaštite okoliša koji mora očuvati prirodne resurse i izbjeći njihovo prekomjerno trošenje. S druge strane, Carter promatra održivi razvoj kao politički koncept koji nosi transformaciju gospodarskog rasta uz široke društvene promjene koje omogućuju pojedincu da ostvari svoj potencijal (Korošec i Smolčić Jurdana, 2013: 609).

4. REPUBLIKA HRVATSKA I SIGURNOST

4.1. Ekološka sigurnost u sklopu nacionalne sigurnosti

Od trenutka stjecanja vlastite državnosti i samostalnosti 1991. godine Republika Hrvatska je započela s izgradnjom sustava nacionalne sigurnosti. Najveći utjecaj na te procese imale agresija, Domovinski rat i ostali tranzicijski problemi. Republika Hrvatska kao nova država nije naslijedila institucije sustava nacionalne sigurnosti, već ih je morala stvarati ispočetka. Zbog ratnih okolnosti orijentirala se na obranu od agresije i razvoj oružanih snaga, dok su ostala područja bila u drugom planu (Tatalović, 2006: 256). Nakon što je rat završen, a država oslobođena, Hrvatska se mogla posvetiti drugim područjima sigurnosti u skladu s novim globalnim ugrozama koje su fluidne i „otporne“ prema državnim granicama.

Mijenjajući politički sustav i način vladanja u 2001. godini, Hrvatska je krenula demokratskim putem, usvojivši nove ustavne reforme kojima je polupredsjednički sustav zamijenjen parlamentarnom demokracijom. To se odrazilo i na sigurnosni sustav, pa se od te godine usvaja paket strateških dokumenata i zakona na području nacionalne sigurnosti i obrane (Tatalović, 2006: 260). Dobro je poći od najrecentnijeg Ustava iz 2010. godine koji u 3. članku navodi da su očuvanje prirode i čovjekova okoliša jedne od najviših vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske. U članku 52. Ustava Republike Hrvatske „More, morska obala i otoci, vode, zračni prostor, rudno blago i druga prirodna bogatstva, ali i zemljište, šume, biljni i životinjski svijet, drugi dijelovi prirode, nekretnine i stvari od osobitog kulturnoga, povijesnoga, gospodarskog i ekološkog značenja, za koje je zakonom određeno da su od interesa za Republiku Hrvatsku, imaju njezinu osobitu zaštitu“ (Ustav RH, NN br. 85/10.)

Prva analiza se odnosi na najvažniji dokument na području sigurnosti Strategiju nacionalne sigurnosti iz 2002. godine. Strategija se definira kao dokument koji „utvrđuje i prihvaća političke stavove o temeljnim pitanjima nacionalne sigurnosti. On osigurava jedinstvene osnove za kreiranje i provedbu sustavnih institucijskih rješenja, kao i mjera i aktivnosti u pogledu reagiranja na opće sigurnosne izazove i konkretne oblike ugrožavanja“ (Strategija nacionalne sigurnosti, NN br. 32/02., čl.1.).

Odmah u uvodu strategije navodi se da Republika Hrvatska nastoji izgrađivati stanje nacionalne sigurnosti u kojem će, između ostalog, biti osigurani zdravi i stabilni ekološki uvjeti. Međutim, u prvom poglavlju Sigurnosno okruženje i izazovi Republike Hrvatske, jedino

se u 11. članku govori o tome kako globalizacija donosi sa sobom niz novih sigurnosnih izazova čija je važna karakteristika efekt prelijevanja. Navodi se širenje oružja za masovno uništavanje, organizirani međunarodni kriminal, izbjegličke krize i etnički sukobi kao najvažniji. Može se primijetiti da nisu navedeni ekološki problemi i prirodne ugroze kao novi sigurnosni pojmovi, a čija je upravo glavna karakteristika prelijevanje te nužna suradnja među državama.

Budući da je ova strategija još uvijek na snazi, jasno je da glavni nacionalni ciljevi kao što su članstvo u Europskoj uniji i NATO-u više ne odgovaraju realnoj slici. U trećem poglavlju navode se izazovi, rizici i prijetnje, pa je tako u 25. članku spomenuta mogućnost negativnih utjecaja iz susjedstva, ali bez poveznica s okolišom. S druge strane, u 35. i 36. članku prirodne i tehničko-tehnološke nesreće u zemlji i regiji prepoznate su kao stalni sigurnosni rizik, a posebnu prijetnju predstavljaju šumski požari. Također, značajnu opasnost predstavljaju i potencijalne tehnološke katastrofe koje mogu ostaviti teške ekološke posljedice. Kao opći sigurnosni cilj navodi se izgradnja pretpostavki i uvjeta za slobodan, pravedan i stabilan politički, ekonomski i socijalni razvoj hrvatskog društva, u suradnji s drugim državama. Ovdje isto nedostaju ekološke kategorije, a ne spominje se ni održivi razvoj. Što se tiče suradnje s državama u regiji, u nabrojanju asimetričnih prijetnji nema okoliša ili prirode.

U poglavlju unutarnje sigurnosti u 90. članku imamo sadržaj koji je najbliži ekološkoj sigurnosti. Tako je značajno područje za ostvarivanje stabilnosti i sigurnosti Republike Hrvatske i pitanje ostvarivanja pune ekološke zaštite stanovnika i teritorija Republike Hrvatske. Na ovom području poduzete aktivnosti trebaju biti usmjerene na zaštitu i očuvanje resursa koji mogu biti izravno ugroženi nekontroliranim gospodarskim razvojem. U ostvarenju tog cilja potrebno je uvažiti ekološke standarde prisutnih u Europi i svijetu. U strategiji se kaže da će Oružane snage razviti sposobnosti za potporu civilnim institucijama u stanju neposredne ugroženosti i drugim kriznim situacijama, poput elementarnih nepogoda, kada razmjeri i uvjeti tih okolnosti nadilaze njihove sposobnosti i resurse, a sustav civilne zaštite je glavni organizacijski okvir u sprječavanju i saniranju posljedica prirodnih i tehnoloških katastrofa (Strategija nacionalne sigurnosti NN 32/02.).

Ova strategija nastala je zbog pritiska izazvanog uključivanjem u Akcijski plan za članstvo u NATO-u (MAP). Donešena je u mjesec dana od male petočlane ekspertne skupine, što je spriječilo kvalitetniju i širu javnu raspravu. Tatalović kaže da mnogi dijelovi te

strategije tijekom godina nisu provedeni, a orijentiranost na razvoj obrambenog sektora rezultirao je zanemarivanju ostalih dijelova sigurnosti (Tatalović, 2011: 35). Novi međunarodni pritisci naveli su Hrvatsku da izradi nacrt nove strategije nacionalne sigurnosti. Nakon što je nacrt prihvatilo Vijeće za nacionalnu sigurnost 2010. godine, ostalo je mjesec dana za javnu raspravu. Na tome je stalo, novi nacrt nikad nije stupi na snagu, a ostala je stara strategija iz 2002. godine. Unatoč tome, kratko ću analizirati nacrt u nadi da ću pronaći promjenu sigurnosne paradigme i jedno šire shvaćanje sigurnosti (Tatalović, 2011: 36).

I u ovom nacrtu dominira vojno shvaćanje sigurnosti, ugroze se svrstavaju pod jednu kategoriju, iako neke prijete na više područja. Nema hijerarhije prijetnji i rizika, a time ni scenarija pomoću kojih bi se odredile potrebne sposobnosti i resursi. Planiranje je isto segment koji nije razrađen, a time niti ciljevi sigurnosne politike koji se žele ostvariti. Također, nedostaje međunarodna perspektiva koja bi skrenula pozornost na nove globalne prijetnje i trendove (Tatalović, 2011: 37).

Među vitalnim nacionalnim interesima i strateškim ciljevima u Nacrtu ne nalazi se nigdje izriječno spomenut okoliš, priroda ili ekologija. Najbliža kategorija su materijalna dobra koja su izvor blagostanja hrvatskih građana i napretka, ali tako široka kategorija ostavlja mnogo nedoumica. S druge strane, gospodarski napredak i održiv razvoj smatraju se važnim strateškim ciljem, što je novost u odnosu na staru strategiju. U potpoglavlju Prijetnje životima građana „prirodne i ljudskim djelovanjem izazvane nesreće i katastrofe „mogu pogoditi stanovništvo, prirodna i materijalna dobra Republike Hrvatske i susjednih država. Nesreće u rizičnim industrijskim postrojenjima, u zemlji i susjednim zemljama, mogu izazvati teške ekološke i sigurnosne posljedice. Posebno realnu prijetnju životu građana i njihovoj imovini predstavljaju šumski požari. Prijetnju životu građana i njihovoj imovini predstavljaju i potresi, s obzirom da se Republika Hrvatska nalazi na seizmički aktivnom području, te mogućnost poplava. Tehnološke nesreće su stalna prijetnja, uz dodatni rizik koji bi donio teroristički napad na pojedine osjetljive ciljeve“ (Nacrt nacionalne sigurnosti RH, 2010: 8).

Kao prijetnje materijalnim dobrima navode se klimatske promjene i narušavanje okoliša koje ugrožavaju temeljna dobra za život u pojedinim dijelovima svijeta. Takve promjene mogu dovesti do političkih, gospodarskih i društvenih napetosti i sukoba, unutar država i među državama, do migracija stanovništva, siromašenja i gladi. Ovi procesi utječu na opću međunarodnu sigurnost. Kao osobito drastične posljedice klimatskih promjena i narušavanja okoliša u pojedinim dijelovima svijeta su pustošenje obradivog tla, nestanak

šuma, onečišćavanje ili nestanak pitke vode. Klimatske promjene također nalažu pojačanu zaštitu svih ugroženih resursa okoliša, posebice zaštitu hrane i pitke vode, poljoprivrednih površina i šuma. Nelogična podjela tematskih cjelina i poglavlja zasigurno ne daje odgovor zašto klima narušava samo materijalna dobra, a ne čovjeka ili zašto prirodne i tehnološke nesreće ugrožavaju čovjeka, a ne i materijalna dobra.

U poglavlju Obrana i Oružane snage kaže se da će one biti potpora civilnim institucijama prvenstveno u zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara kod nesreća, požara i poplava itd. kada civilne sposobnosti nisu dostatne. Tek u poglavlju Sustav upravljanja u kriznim situacijama kaže se da je „za suočavanje s kriznim situacijama uzrokovanim prirodnim čimbenicima ili ljudskim djelovanjem, a koje izazivaju veliko ugrožavanje života, imovine, okoliša ili narušavaju djelovanje institucija vlasti, potrebno imati sposobnosti usklađenog djelovanja brojnih nacionalnih institucija“ (Nacrt nacionalne sigurnosti RH, 2010: 20). Isto tako „uspješno sprječavanje i ublaživanje posljedica velikih nesreća i katastrofa nije moguće uspješno provoditi bez suradnje sa susjednim zemljama, s kojima Republika Hrvatska dijeli mnoge rizike od izloženosti prirodnim i tehnološkim nesrećama i katastrofama“ (Nacrt nacionalne sigurnosti RH, 2010: 20).

Drugi važni dokument je Strategija obrane koja je stupila na snagu 2002. godine. Strategija obrane dugoročno uređuje angažiranje raspoloživih obrambenih resursa u odgovoru na sigurnosne izazove i projektira osnove njihova budućeg razvoja. U potpoglavlju Sigurnosne prijetnje i izazovi prepoznaju se prijetnje ekološke prirode: „ pitanja uništavanja okoliša i s tim povezane klimatske promjene, narušavanje globalne prirodne ravnoteže, iscrpljivanje prirodnih izvora i slično. One se već prepoznaju kao realne latentne opasnosti koje dugoročno mogu poprimiti i vrlo konkretne političke i sigurnosne implikacije“ (Strategija obrane, NN 33/02: 8, 13). Upravo zato se dodatno naglašava povećanje sposobnosti obrambenog sustava za funkcioniranje u prirodnim, tehničko-tehnološkim i drugim nesrećama većeg razmjera te drugim kriznim situacijama.

Posljednji Zakon o obrani stupio je na snagu 2013. godine. Ovim Zakonom uređuje se organiziranje za obranu i ostvarenje obrambene funkcije u Republici Hrvatskoj, obrambene nadležnosti tijela državne vlasti i državne uprave, demokratski nadzor, uporaba i korištenje Oružanih snaga Republike Hrvatske. Ujedno je temelj za mnoge druge dokumente na području sigurnosti. U članku 3, stavak 13. pojam pružanja humanitarne pomoći je pružanje pomoći u slučaju prirodnih, tehničko- tehnoloških ili ekoloških događaja čiji nastanak nije

moгуće spriječiti ili posljedice ukloniti redovitim djelovanjem nadležnih tijela. Također, oružane snage mogu se upotrijebiti kao pomoć državama članicama EU u slučajevima kada su izložene terorističkom napadu te prirodnim ili ljudskom djelatnošću izazvanim katastrofama (Zakon o obrani NN 73/13).

Strateški pregled obrane temeljni je dokument u području obrane koji predstavlja završno izvješće o provedenom procesu preispitivanja usklađenosti strateških koncepata te dostignutih i planiranih obrambenih sposobnosti s obrambenim potrebama koje proizlaze iz realnosti strateškog i sigurnosnog okruženja. Ovaj dokument donešen je 2013. godine. Asimetrične, nekonvencionalne prijetnje prepoznate su kao utjecaj na nacionalnu sigurnost Republike. U prilog tome ide konstatacija da klimatske i demografske promjene, veći ekološki i tehničko-tehnološki akcidenati neće gubiti na važnosti, već jačati. Na ove prijetnje ni jedna država ne može odgovoriti sama, pa će Hrvatska djelovati u sklopu šireg međunarodnog odgovora. Oružane snage pružat će potporu civilnim institucijama i stanovništvu u suočavanju s ovakvim rizicima, a razvoj njene infrastrukture vodit će se sustavom zaštite okoliša (Strateški pregled obrane, NN, 101-2013).

Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske za razdoblje od 2015. do 2024. godine temeljni je dokument obrambenog planiranja kojim se utvrđuje dugoročna projekcija razvoja vojnih sposobnosti i definiraju resursi za njihovu realizaciju. U ovom planu opet se spominje na isti način međunarodna suradnja i pomoć institucijama civilne vlasti. Od ostalih ekoloških spominjanja imamo planiranje za rekonstrukciju i opremanje broda SB-73 „Faust Vrančić“ za ekološke operacije, a viškovi intendantskog i zdravstvenog materijala i opreme će se zbrinuti na ekonomičan i ekološki prihvatljiv način, uvjete za sigurno čuvanje goriva i naftnih derivata u skladu sa standardima zaštite okoliša, a perspektivna ubojna sredstva čuvat će se u skladištima s visokim standardima sigurnosti i zaštite okoliša. Financijska sredstva koja će se ostvariti subvencijom Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost koristit će se za izgradnju i rekonstrukciju vojnih građevina (Dugoročni plan razvoja OSRH 2015. – 2024.: 90).

4.2. Ekološka sigurnost u sklopu zaštite okoliša

Institucionalni ustroj zaštite okoliša u Hrvatskoj započinje 1980. godine uspostavljanjem Zavoda za prostorno uređenje i zaštitu okoliša pri Ministarstvu graditeljstva.

Od tada, pa sve do 1994. godine, kada se odvaja u zasebnu državnu upravnu organizaciju, zaštita okoliša je organizacijski bila vezana uz prostorno uređenje. U 2000. godini uspostavljeno je Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja. Ono je nastalo spajanjem Državne uprave za zaštitu prirode i okoliša i Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja (Nacionalna strategija zaštite okoliša 2002. – Republika Hrvatska). Koncem 2002. godine osnovana je Agencija za zaštitu okoliša, kao i Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost. Na lokalnoj razini postoje uredi za prostorno upravljanje i zaštitu okoliša na razini županija te u gradskim upravama.

Zaštita prirode, kao posebna tema, bila je u proteklih dvadesetak godina predmet raznovrsnih organizacijskih shema: od samostalnoga republičkog zavoda, preko zavoda u okviru raznih ministarstava, da bi 1997. godine postala sastavni dio Državne uprave za zaštitu prirode i okoliša i kao takva ušla u sastav novog Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja. Ovlast Ministarstva zaštite okoliša i prostornog uređenja ne pokriva cjelovitu problematiku zaštite okoliša, pa postoje i druga tijela (ministarstva) koja se bave zaštitom okoliša. Raspršenost odgovornosti ometa koordinaciju na poslovima zaštite okoliša (Alibegović i sur., 2009:231).

Ministarstvo zaštite okoliša kao glavni cilj uzima promociju i prvenstvo u održivom razvoju u Europskoj uniji. Njegova misija je to postići korištenjem prirodnih i kulturnih bogatstava te ljudskih potencijala u okviru modernog društva. Ostali ciljevi odnose se na zaštitu okoliša, a u tom okviru posebno na sprečavanje onečišćenja, praćenja stanja, uključivanje zaštite okoliša u ostale sektorske politike. Dalje, posebnu pozornost pridaju klimatskim promjenama i zaštiti ozonskog sloja, kao i uspostavljanju cjelovitog sustava gospodarenja otpadom. Drugi važni ciljevi su zaštićena i očuvana priroda, te razvijen sustav za praćenje. Štoviše, polaže se pažnja i na upravljanje rizicima od prirodnih i ekoloških nesreća i katastrofa.³

Pregled važnijih zakona i dokumenata početi ću s Zakonom o zaštiti okoliša koji je donesen 2013. godine. Prema njemu zaštita okoliša je skup odgovarajućih aktivnosti i mjera kojima je cilj sprječavanje opasnosti za okoliš, sprječavanje nastanka šteta i/ili onečišćavanja okoliša, smanjivanje i/ili otklanjanje šteta nanesenih okoliš. U zakonu je važno povezivanje i

³ Ministarstvo zaštite okoliša i prirode – Vlada Republike Hrvatske. <http://www.mzoip.hr/hr/ministarstvo.html> (pristupljeno: 22.6.2016.)

isprepletanje održivog razvitka s okolišom, te načelo cjelovitog pristupa i suradnje. U četvrtom poglavlju popisuju se glavni subjekti zaštite okoliša. Tu se, između ostalih, navodi Savjet za održivi razvoj i zaštitu okoliša koji je osnovan je s ciljem postizanja koordiniranog i usuglašenog gospodarskog razvitka vezano za područje zaštite okoliša i osiguranja uvjeta za održivi razvitak, zatim Agencija za zaštitu okoliš (osnovana 2015.) koja prikuplja i objedinjava informacije o okolišu, radi osiguravanja i praćenja provedbe politika, te Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost zbog osiguranja dodatnih sredstava za financiranje projekata i u području održivog korištenja, zaštite i unapređivanja okoliša. Sredstva se prikupljaju sukladno načelu „onečišćivač plaća“ iz različitih naknada (Zakon o zaštiti okoliša, NN 80/13, 153/13).

U veljači 2009. godine Hrvatski Sabor je usvojio Nacionalnu strategiju održivog razvoja. I prije donošenja ove Strategije Hrvatska se deklarirala kao zemlja predana održivom razvoju. Uoči Konferencije o zaštiti okoliša u Stockholmu 1972. donijela je Rezoluciju o zaštiti čovjekove sredine. Procjena utjecaja na okoliš provodi se još od sredine 70-ih godina, a uoči Svjetskog skupa o okolišu i razvoju u Rio de Janeiru 1992., donešena je Deklaracija o zaštiti okoliša kojom se Hrvatska opredjeljuje za održivi gospodarski razvoj. Strategija i njeno donošenje bili su jedan od uvjeta koje je u pretprijetnom procesu Republika Hrvatska morala zadovoljiti kako bi stupila u punopravno članstvo Europskoj uniji, pa je gotovo identična europskoj inačici (Matešić, 2009: 323-324). To je dokument koji dugoročno usmjerava gospodarski i socijalni razvitak te zaštitu okoliša prema održivom razvitku Republike Hrvatske. U poglavlju Održiva Hrvatska ona će ostvariti stabilnost i napredak u razvoju ako u okviru općih ciljeva uravnoteženim politikama osigura energetska sigurnost i učinkovitost. To je jedina vrsta sigurnosti koja se spominje. Ona će podizati razinu socijalne sigurnosti i kvalitete života. U skladu s promjenama obrazaca potrošnje u suvremenom svijetu ulagati će u znanstvena istraživanja i primjenu novih čistijih i ekološki učinkovitijih tehnologija s manjim iskorištavanjem prirodnih dobara, smanjivanjem emisije i količine otpada, te rizika za zdravlje i sigurnost (Matešić, 2009: 333).

Kada se govori o poslovima zaštite prirode u Republici Hrvatskoj, onda je za to nadležan Državni zavod za zaštitu prirode. To je tijelo osnovano na temelju odredaba Zakona o zaštiti prirode. Njegove su osnovne zadaće: izgradnja baze podataka, praćenje stanja biološke i krajobrazne raznolikosti te predlaganje mjera za zaštitu, upravljanje zaštićenim područjima i slično. Njegova vizija je biti vodeća organizacija zaštite i spašavanja ljudi,

dobara i okoliša, a misija imati moderan sustav zaštite koji odgovara potrebama suvremenog društva. Nadzor nad zakonitošću rada Zavoda obavlja resorno Ministarstvo zaštite okoliša i prirode Republike Hrvatske, unutar kojeg je formirana posebna Uprava za zaštitu prirode (Bulat, 2012: 104).

Hrvatskaje jedna od najbogatijih europskih zemalja po biološkoj raznolikosti i prirodi, što predstavlja dodatan izazov i potrebu za više napora u osiguranju okoliša i ekoloških prijetnji (Alibegović i sur., 2009: 23). Zakonodavstvo je uglavnom predetaljno i neusklađeno. Uz toliko sadržaja stječe se dojam da se nije toliko pazilo na kvalitetu, koliko na kvantitetu. Sigurnosni sektor nije dovoljno prepoznao „novog neprijatelja“, pa je potrebno uz dodatna sredstva poticati suradnju, komunikaciju i istoznačan diskurs među različitim državnim tijelima.

5. SUSJEDNE DRŽAVE REPUBLIKE HRVATSKE I SIGURNOST

5.1. Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina je zemlja teške povijesti i složenog političkog sustava. Njena nacionalna sigurnost se do 1992. godine posvetila postizanju neovisnosti, ali je period do 1995. svu pažnju preusmjerio na ratna zbivanja i agresiju na državu. Tek potpisivanjem Daytonskog mirovnog sporazuma iste godine, počinje se razvijati nacionalna sigurnost (Tatalović i Cvrtilaur., 2010: 69-70). U sklopu Vijeća ministara Bosne i Hercegovine nalazi se Ministarstvo obrane i Ministarstvo sigurnosti. Ostala ministarstva, koja nisu vezana uz vanjsku ili sigurnosnu politiku, nalaze se u nadležnosti dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske te Brčko distrikta.

Na državnoj razini Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih poslova odgovorno je za definiranje politike, koordinaciju aktivnosti i međunarodne odnose na području okoliša, ali za sva ostala pitanja u vezi okoliša ili „životne sredine“ odgovorne su vlade entiteta. To bi bilo Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske, Ministarstvo okoliša i turizma Federacije Bosne i Hercegovine i Odjeljenje za komunalne poslove Distrikta Brčko. Zanimljivo, u Ustavu Bosne i Hercegovine ne spominje se okoliš,

ekologija, priroda ili nešto slično. Uvrštena je općenita izjava o poštivanju ljudskih prava, ali u katalogu tih prava opet ne nailazimo na tražene pojmove.

Budući da je Bosna i Hercegovina institucionalno i zakonodavno veoma fragmentirana, decentralizirana i opsežna, osvrnuti ću se na Ministarstvo obrane i Ministarstvo sigurnosti, te Ministarstvo okoliša i turizma Federacije Bosne i Hercegovine u potrazi za ekološkom sigurnosti.

Nadležnost Ministarstva obrane Bosne i Hercegovine, koja je vezana uz okoliš i ekologiju, bila bi uspostava postupka za odobravanje vojne pomoći civilnim vlastima u slučaju prirodnih katastrofa i nesreća, po ovlastima što ih daje Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, a zadaće Oružanih snaga pomoć civilnim organima u reagiranju na prirodne i druge katastrofe i nesreće. Od dokumenata i zakona ću izdvojiti Zakon o obrani i Bijelu knjigu i Vojnu doktrinu.

U Zakonu o obrani iz 2005. godine se veoma šturo navodi mogućnost angažiranja vojnih snaga za pomoć civilnim tijelima u reagiranju na prirodne i druge katastrofe i nesreće, uz izradu procedura i strateškog planiranja za iste aktivnosti. U kratkom poglavlju Prirodne i druge katastrofe i nesreće navodi se da Ministar obrane, po ovlasti Predsjedništva, a na zahtjev civilnih tijela, može angažirati Oružane snage za takve slučajeve.

Bijela knjiga je donešena iste godine, a predstavlja dio ukupnih napora od 2003. godine na polju reforme obrambenog sustava u težnji za većom učinkovitosti i uključenjem u euroatlantske integracije, odnosno kandidaturu za NATO-ov program Partnerstvo za mir. U ovoj knjizi među unutarnji izazovima nailazimo na slijedeći članak: „Razni ekološki izazovi, uključujući prirodne i druge katastrofe, problemi upravljanja tehnološkim, komunalnim i vojnim otpadom, degradacija obradivog zemljišta i šumskih bogatstava, zagađenost vode i zraka, te spor razvoj i primjena općeprihvaćenih standarda i konvencija za zaštitu okoliša, također predstavljaju ozbiljnu opasnost po društvenu, političku i svaku drugu stabilnost Bosne i Hercegovine“ (Bijela knjiga, 2005:13).

Međutim, sporno je to što se ista formulacija ne gleda i kao širi regionalni izazov, dok se kratko navodi među globalnim ugrozama, a isto tako je ne nailazimo među prioritarnim ciljevima. Ovo pokazuje da je nacionalna sigurnost još uvijek naklonjena političkim problemima i izazovima podijeljenosti zemlje. Pozitivan primjer iz Bijele knjige navodi se

kod pojma kolektivne obrane gdje se razmatra opremanje jednog od centara za vojnu obuku sredstvima za simulacije djelovanja oružanih snaga u prirodnim i drugim katastrofama i nesrećama. Dok se zbog značaja takvog angažiranja već izvršava obuka, ali sukladno tehničkim mogućnostima i stručnim specijalnostima (Bijela knjiga, 2005: 35).

Vojna doktrina Bosne i Hercegovine uspostavlja osnove za obuku i opremanje, te načela i principe kojima se vode Oružane snage Bosne i Hercegovine. Doktrina se temelji na geostrateškom položaju Bosne i Hercegovine, te resursima kojima država raspolaže. U uvodu se konstatira namjera razvijanja sigurnosti u širem kontekstu, gdje socijalna, ekonomska, ekološka, a posebno vanjska politika, dobivaju sve veću važnost. Navodeći različite državne rizike i prijetnje, autori ove doktrine odlučili su se elaborirati obrambeno-vojne i ekološke prijetnje i rizici, iako ne umanjuju utjecaj političkih, ekonomskih i društvenih faktora. Ovo je veoma zanimljiva i pozitivna odluka u okviru sustava nacionalne sigurnosti, a posebno je u skladu s globalnim trendovima. Bosna i Hercegovina je uspjela prepoznati ekološke ugroze i uvrstiti ih kao jedan od dva prioriteta područja u okviru Vojne doktrine, navodeći detaljno sve njihove moguće oblike. Međutim, od uvodnih napomena do kraja dokumenta, takva konstatacija se više nije ponavljala. Ekološka sigurnost je ostala u sklopu suradnje s civilnim tijelima i drugim entitetima po pitanju različitih prirodnih ugroza i nesreća, a na ostalih dvjestotinjak stranica razlažu se političko - sigurnosna pitanja i članstva u međunarodnim organizacijama. Pitanje je samo da li je motivacija za takav korak došla intrinzičnim putem ili se želi ubrzati uključivanje Bosne i Hercegovine u šire integracijske procese.

Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine nadležno je, između ostalog, za zaštitu granica, sprječavanje i otkrivanje krivičnih djela sa međunarodnim elementom, provođenje međunarodnih obaveza i suradnju u provođenju civilne zaštite, koordiniranje djelovanja entitetskih službi civilne zaštite i donošenje programa i planova zaštite i spašavanja. Od važnijih dokumenata imamo Okvirni zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća iz 2008. godine, te Informaciju o stanju sigurnosti u Bosni i Hercegovini 2015.

Federalno ministarstvo okoliša i turizma vrši upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti za okoliš, a koji se odnose na: „ekološku zaštitu zraka, vode i zemlje; izradu

strategije i politike zaštite okoliša; standarde kvaliteta zraka, vode i zemlje te ekološko praćenje i kontrolu zraka, vode i zemlje.⁴

Najvažniji je Zakon o zaštiti okoliša iz 2003. godine, a cilj mu je očuvanje, zaštita, obnova i poboljšanje ekološkog kvaliteta i kapaciteta okoliša, kao i kvalitet života, te očuvanje i racionalno korištenje prirodnih resursa. Mnogo se pažnje odnosi na planiranje i preventivne aktivnosti, kao i na suradnju s različitim akterima. Također, detaljno se propisuju uvjeti i obveze za Izvještaj o stanju sigurnosti (na području okoliša) za različite pogone i postrojenja (Zakon o zaštiti okoliša br. 33/03.).

Drugi važni dokumenti su Međuentitetski plan zaštite okoliša, Federalna strategija zaštite okoliša 2008.-2018., Akcijski plan zaštite okoliša, godišnji Izvještaj o stanju okoliša, Zakon o zaštiti prirode 2013., Zakon o Fondu za zaštitu okoliša i tako dalje. Za kraj, zgodno je spomenuti da je Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih poslova donijelo Procjenu održivog razvoja u Bosni i Hercegovini – Izvještaj za WSSD 2002. godine, kao i Nacrt razvojne strategije Bosne i Hercegovine 2010., gdje je održivi razvoj tek jedan od strateških ciljeva.

Kao zaključak, posljednje ministarstvo se više bavi sigurnošću okoliša nego neka druga, više sigurnosnog karaktera. U Bosni i Hercegovini rascjepkanost nadležnosti i različita zakonska uređenja uvelike otežavaju napredak i implementaciju aktivnije borbe u zaštiti okoliša.

5.2. Crna Gora

Crna Gora u Ustavu polazi od uvjerenja da je država odgovorna za očuvanje prirode, zdrave životne sredine, održivog razvoja, uravnoteženog razvoja svih njenih područja i uspostavljanja socijalne pravde. Štoviše, u osnovnim odredbama proglasila se i ekološkom državom koja pazi na okoliš i prirodu, te uvažava činjenicu o postojanju ekoloških problema

⁴ Federalno ministarstvo okoliša i turizma Bosne i Hercegovine. <http://www.fmoit.gov.ba/ba/page/48/o-federalnom-ministarstvu-turizma-i-okolisa-fbih> (pristupljeno: 23.6.2016.)

kojima je potrebno upravljati na nacionalnoj razini. Još prije toga, donešena je Deklaracija o Crnoj Gori kao ekološkoj državi 1991., a poslije je takva orijentacija nastavljena u izradi okvirnog strateškog dokumenta Pravci razvoja Crne Gore kao ekološke države iz 2000. godine (Ustav Crne Gore, broj 1/2007).

Od mnogobrojnih dokumenata i zakona Ministarstva obrane, izdvojiti ću Strategiju nacionalne sigurnosti i Strategiju obrane iz 2009. U Strategiji se kao sigurnosni interesi i ciljevi izdvajaju „jačanje kapaciteta i institucija odgovornih za upravljanje u izvanrednim situacijama izazvanih prirodnim, tehničko-tehnološkim, biološkim, kemijskim, nuklearnim, radiološkim i drugim nesrećama; zatim poticanje održivog ekonomskog razvoja kroz rastuće ekonomske slobode i jačanje uloge poduzetništva; kao i očuvanje i zaštita prirode, zdrave životne sredine i promocija održivog razvoja.“ Ovo široko osvrtnje na okoliš i prirodu govori o tome da se ekologija prepoznala kao referentni objekt sigurnosti u iznenađujućoj mjeri. Štoviše, takvo gledište se potvrđuje u njenim prijetnjama i rizicima, gdje se prirodne, - tehnološke, i ostale katastrofe prepoznaju kao mogući rizike i prijetnje za sigurnost Crne Gore.

Međutim, za razliku od dosadašnjih sigurnosnih analiza u okviru ministarstava obrane, Crna gora je posebno navela i ekološke prijetnje na svjetskoj razini, čiji utjecaj proizilazi iz niza problema kao što su: „globalno zagrijavanje, količina emisije štetnih gasova, uništavanje ozona, smanjenje plodnih poljoprivrednih površina i rezervi pitke vode.“ (Strategija nacionalne sigurnosti 2009. Crna Gora). Navedeni problemi se mogu odraziti na destabilizaciju cijelog svijeta, pojedinih regija, pa tako i na sigurnost Crne Gore. Ovo je veoma suvremen sadržaj koji je „ubačen“ u sigurnosnu strategiju, te time najbliži ekološkoj sigurnosti do sada. Ujedno, jedna od četiri glavne sigurnosne misije je upravo upravljanje izvanrednim situacijama izazvanih prirodnim katastrofama, ekološkim, tehnološkim i ostalim.

Strategija obrane izdvaja među novim sigurnosnim izazovima prirodne i umjetno izazvane katastrofe. Jedna od vojnih misija i zadaća je podrška civilnim institucijama u zemlji prilikom prirodnih i umjetno izazvanih katastrofa i u drugim kriznim situacijama. Iste aktivnosti se spominju u potpoglavlju Vizije razvoja vojske, što bi značilo da Crnoj Gori tek predstoji jačanje vojnih i sigurnosnih kapaciteta za odgovore na ekološkom području.

U sklopu Ministarstva održivog razvoja i turizma poslovi su podijeljeni u sklopu različitih direktorata (poput Direktorata za upravljanje otpadom i komunalni razvoj; za

životnu sredinu; za klimatske promjene; za održivi razvoj i integralno upravljanje morem i priobalnim područjem i ostali). Ministarstvo je donijelo mnogo uskih i detaljnih zakona za pojedine aspekte okoliša, kao i nužne strategije. Najvažnije su Nacrt nacionalne strategije o klimatskim promjenama do 2030. iz 2015. i Nacionalna strategija održivog razvoja iz 2011., a od zakona su važni Zakon o životnoj sredini iz 2009. i Zakon o zaštiti prirode iz 2014. godine.

Ova dva zakona se preklapaju u nekim dijelovima, pa nije baš jasno koji bi se mogao poistovjetiti sa zakonima o zaštiti okoliša drugih država. Tako se kod životne okoline pazi na očuvanje kvalitete životne sredine, biološke i pejzažne raznovrsnosti, racionalno korištenje prirodnih dobara i energije, kao osnovni uvjet zdravog i održivog razvoja, sprječavanje i uklanjanje zagađenja, zaštita ozonskog omotača i ublažavanje klimatskih promjena, očuvanje ekološke stabilnosti i drugo. S druge strane, zaštita prirode provodi se zbog očuvanja biološke i druge raznovrsnosti, praćenja stanja prirode, usklađivanja ljudskih aktivnosti s održivim korištenjem prirodnih resursa, sprječavanje štetnih aktivnosti u prirodi i njena obnova, očuvanje svojstava zemlje, kvalitete vode i drugo. Međutim, signifikantno je to što su oba zakona povezana s održivim razvojem, pa u tom pogledu ministarstvo drži konstantu.

Crna Gora ima i Agencija za zaštitu životne sredine koja je osnovana 2008. godine. Njen zadatak je da nadzire i izvještava o životnoj sredini, surađuje sa međunarodnim tijelima i organizacijama koje se bave zaštitom životne sredine, implementira zakone i propise, te pruža informacije javnosti i drugim zainteresiranim stranama. Najvažniji cilj, ali i misija Agencije bi bila zaštita i unaprjeđenje prirodne sredine za sadašnje i buduće generacije, kao osnovni princip održivog razvoja, te unaprjeđenje ekološkog statusa Crne Gore.⁵

5.3. Italija

Italija je poseban slučaj po tome što nema strategiju nacionalne sigurnosti, pritom misleći na jedinstveni dokument koji bi definirao srednjoročne i dugoročne ciljeve, kao i prijetnje nacionalnoj sigurnosti te upute za aktivnosti koje bi se trebale poduzeti po pitanju odgovora na iste. Ona ima nekoliko dokumenata koji se bave institucionalnom nadležnosti za vanjske (vojne) i unutarnje (civilne) aspekte sigurnosti. Tako je Ministarstvo obrane nedavno „osvježilo“ i donijelo Bijelu knjigu 2015. godine, a poriv za takvim dokumentom je nastao od

⁵ Agencija za zaštitu životne sredine (Crna Gora). <http://www.epa.org.me/index.php/o-nama> (pristupljeno: 23.6.2016.)

vladine volje za usklađivanjem vojnih kapaciteta s novim geološko- političkim implikacijama za nacionalnu sigurnost, a pogotovo nakon terorističkog napada 2001. godine na SAD (DiCamillo i Marta, 2009: 2).

To je sveobuhvatan i ambiciozan dokument koji opisuje prijetnje i područja interesa. Jedno od viđenja iz dokumenta se odnosi na važnu stratešku ulogu Italije na Sredozemlju, ali i na operabilno djelovanje, te vodstvo ako zatreba. U dokumentu se navodi da razne međunarodne nestabilnosti proizlaze od političkih, socijalnih, ekonomskih, ekoloških i vjerskih čimbenika. Oružane snage su također uključene u zaštitu institucija i imaju specifične zadatke u slučaju javnih nesreća, kao i drugih izvanrednih situacija od velike hitnosti. Konačno, na temelju članka 92. Vojnog zakona, oružane snage mogu na zahtjev pomoći u situacijama koje su u interesu javnosti i/ili zaštite okoliša (Bijela knjiga, 2015:23, 41).

Italija je 2005. donijela Strateški koncept Načelnika obrane Italije (The Chief of the Italian Defence Staff Strategic Concept). Njegov je glavni predmet osigurati strateški koncept za oružane snage koji je prilagođen međunarodnom kontekstu i transformacijama sigurnosti. Također, on definira uloge i misije oružanih snaga, zaštite nacionalnog teritorija i suverenosti, zaštite euroatlantskog prostora, te sudjelovanja u multilateralnim mirovnim misijama.⁶ Ni u ovom dokumentu se ne navodi pojam ekologije, okoliša, prirode ili sličnih pojava. No, budući da je sigurnosna politika Italije specifična, ne navode se poimenice ni ostale vrste prijetnji ili ugroza. Izjave su uglavnom vrlo općenite, odnose se na sve vrste ugroza koje prijete vitalnim interesima države, ili na primjer doprinos upravljanju međunarodnim krizama, sudjelujući u prevenciji kriza s ciljem jamčenja međunarodnog mira i sigurnosti.

Još jedan dokument služi kao sastavni dio nacionalne sigurnosti Italije koja nema jedinstvenu strategiju. Izvještaj 2020 (TheRapporto 2020) donijelo je Ministarstvo vanjskih poslova 2008. godine, a u njemu se ocrtavaju talijanski interesi, ciljevi i prioritete na području vanjske politike. Ovaj dokument nudi tematski pristup određenim područjima kao što su energija i okoliš koji se više ne mogu rješavati na čisto nacionalnoj razini. Tako su talijanski prioritete za globalnu sigurnost borba protiv terorizma i širenja oružja za masovno uništenje, zaštita okoliša i energetska sigurnost (Izvještaj 2020, 2008: 49).

Talijansko Ministarstvo za okoliš, tlo i more ustanovljeno je 1986. godine (pod ovim imenom od 2006.). U okviru svog djelokruga ima odgovornost za održivi razvoj, zaštitu teritorija, zagađenja i industrijskih rizika, zaštitu prirode, mora i unutarnjih voda i tako dalje.

⁶ European Strategic Observatory. <http://www.stratobs.eu/profile-italy-15.php> (pristupljeno: 24.6.2016.)

Također, ono se svesrdno zalaže za međunarodnu suradnju u smjeru globalnog održivog razvoja. Rad Ministarstva podupire veliki broj specijaliziranih agencija poput Talijanske agencije za okoliš (Italian environmental agency - ISPRA), Odjel morskog okoliša u Talijanskoj obalnoj straži, Korpus za zaštitu okoliša u sklopu Vojne policije i tako dalje.⁷

Najvažniji dokument je Zakon o okolišu iz 2006. godine koji slijedi principe prevencije, predostrožnosti, održivog razvoja i načela da zagađivač plaća. Od ostalih zakona i strategija spomenuti ću Nacionalnu energetska strategiju (2013.), Nacionalnu strategiju za biološku raznolikost (2010.), Strategija djelovanja u okolišu za održivi razvoj u Italiji (2002.), Nacionalna strategija za prilagođavanje klimatskim promjenama (2013.)

Problem u Italiji je taj što je nadzor i kontrola okoliša podijeljena na mnoga tijela uz Ministarstvo za okoliš, tlo i more. Ima mnogo preklapanja, što dovodi do „premještanja“ odgovornosti, smanjenja učinkovitosti, pravovremenosti, pa Italiji zapravo fali centralizacija nacionalne sigurnosti, njenih zadaća i struktura. Na kraju, u Ustavu se ni ne spominje okoliš ili priroda u smislu zaštite i brige, jedino se u poglavlju o nadležnostima provincija kaže da je zaštita okoliša ekskluzivno državno pravo.

5.4. Mađarska

Mađarska je nakon povlačenja oružanih snaga bivšeg SSSR-a s teritorija 1991. godine započela reorganizaciju političkom i obrambenom području. Išla je u smjeru što bržeg ulaska u euroatlantske integracije, te smanjenje vojnih kapaciteta, kako bi se pomoglo što bržem gospodarskom razvoju (Grizold i sur., 1999: 297). Već 1999. godine Mađarska je primljena u članstvo NATO-a kao jedna od prvih istočnoeuropskih zemalja. Mađarska je 2012. godine donijela Strategiju nacionalne sigurnosti. Prema Ustavu Vlada garantira nacionalnu sigurnost i sigurnost građana, a ima i obvezu prema okolišu koji je preduvjet za slobodu i blagostanje. U ovom dokumentu se polazi od cjelovitog koncepta sigurnosti (tako i ekološke komponente), kojom mora upravljati Vlada u cjelini. Mađarska je prepoznala uz tradicionalne vrste sigurnosti i suvremenu, posebno ljudska prava skupa s ekološkom dimenzijom, na jedan pravi akademski način. Zbog svoje geološke pozicije država je posebno ranjiva na području

⁷ Sino – Italian Cooperation Program for Environmental Protection.
<http://www.sinoitaenvironment.org/ReadNewsex1.asp?NewsID=2277> (pristupljeno: 24.6.2016.)

energetske sigurnosti, putova opskrbe energentima i ekološke sigurnosti. Ovdje prvi puta do sada susrećemo pojam u njegovom cjelovitom obliku, a ne parcijalnom.

U poglavlju Sigurnosno okružje poprilično veliki dio je posvećen okolišu. U članku 33. govori se o globalnoj klimatskoj i okolišnoj promjeni koje predstavljaju sigurnosnu prijetnju za državu, njen razvoj i posredno ljudsko zdravlje. Uz precizno navedene ugroze, navode se i koraci koji bi se trebali slijediti u sigurnosnim aktivnostima poput očuvanja prirodnih resursa, povećanje sigurnosti od poplava, onečišćenja, zaštita voda i ostalih preporuka koje će stvoriti ekološku sigurnost. U članku 34. problematizira se pojava prirodnih i industrijskih nesreća. Više, u operacionalizaciji strategije navodi se da Oružane snage moraju imati i povećati sposobnosti da aktivno doprinesu kriznom upravljanju u slučaju prirodne ili industrijske katastrofe i to na efektivan, brz i organiziran način (takvu informaciju nalazimo i u Zakonu o obrani iz 2011.). U Vojnoj strategiji (2011.) kaže se da su kretanja koja rade protiv sigurnosti i stabilnosti ujedno pitanja energetske sigurnosti, klime i promjene okoliša, zagađenja, iscrpljivanja prirodnih resursa, dok pristup pitkoj vodi i prehrambeni problemi predstavljaju jedan od glavnih izvora sukoba u budućnosti (Vojna strategija 1656/2012, XII. 20.).

Trenutno u Mađarskoj postoje Ministarstvo nacionalnog razvoja (bavi se okolišom, energijom, klimom) i Ministarstvo poljoprivrede u sklopu kojih se nalaze neki elementi djelatnosti vezanih uz okoliš. Samostalno ministarstvo koje se bavi okolišom prošlo je kroz mnogo institucionalnih promjena i mijenjanja naziva od 80-ih. U 2002. godini postojalo je Ministarstvo okoliša i voda, a nakon toga Ministarstvo ruralnog razvoja. Neki od važnijih dokumenata su Nacionalna strategija održivog razvoja (2013.), zatim Izvještaj „Potraga za budućnosti“ (2008.) kojeg je pripremila Nacionalno vijeće za održivi razvoj (nastalo 2007.), Indikatori održivog razvoja za Mađarsku (2015.), Nacionalni okolišni program (2009.-2014.) koji se dosta široko bavi pitanjima okoliša kroz devet akcijskih planova, opet s naglaskom na održivi razvoj. Slijedi Nacionalna strategija promjene klime (2008.-2025.), Program ruralnog razvoja (2007.-2013.) i mnogi drugi. Nova Uprava za održivi okoliš osnovana je 2015. u sklopu Ureda Predsjednika, što se u javnosti ne doživljava kao pravo rješenje za nedostatak ministarstva koje bi se bavilo okolišom.

5.5. Slovenija

Republika Slovenija je počela s izgradnjom sustava nacionalne sigurnosti na doktrinama samoobrane, da bi u drugoj fazi od 1994. godine utemeljenjem Slovenske vojske krenula ka izgradnji i reform sigurnosnog sustava na načelima profesionalnosti i snažne civilne kontrole (Tatalović i Cvrtilaur., 2010: 205). Slovenija je objavila Strategiju nacionalne sigurnosti 2010. godine kao dokument koji na sistematičan način analizira strateške potrebe. Ostali važni dokumenti koji je nadopunjuju su Strateški pregled obrambenog sektora (2009.), Rezolucija o dugoročnom razvoju i opremanju slovenskih Oružanih snaga do 2025., Godišnji izvještaj Ministarstva obrane Vojna doktrina (2006.) i drugi.

Strategija kao jedne od državnih strateških interesa navodi očuvanje okoliša i prirodnih resursa, što ujedno predstavlja i jedan od sigurnosih ciljeva. Dalje, identificira rizike i prijetnje na tri razine: globalnoj, transnacionalnoj i nacionalnoj. U potpoglavlje globalnih izvora i prijetnji za sigurnost spada promjena klime uz koju se navode sve moguće posljedice po okoliš i ljude, ali i utjecaj koji je već izvršila na državu. U popisu nacionalnih izvora prijetnji za sigurnost prepoznate su prirodne i druge katastrofe, oskudnost prirodnih resursa i degradacija okoliša. Štoviše, Slovenija je u strategiji navela i moguće odgovore na ove izazove u sklopu odgovarajućih politika. U svojim mjerama se najviše zalaže za preventivne aktivnosti i uvođenje tehnologija koje bi bile održive i ekološke. Čak se najavljuje integracija okolišnih tema i principa održivog razvoja u programe drugih ministarstava.

Vojna doktrina isto prepoznaje prirodne i druge katastrofe kao izvor prijetnji koje imaju tendenciju biti što učestalije i razornije u budućnosti. Zato će vojne aktivnosti uzimati u obzir okolišna ograničenja. U doktrini se aktivnosti po pitanju katastrofa svrstavaju u humanitarne operacije. Oružane snage se moraju pojaviti vrlo brzo u ekstremnim situacijama koje su ponekad zahtjevne za druge organizacije. Na taj način se pruža zaštita za ljudski život i okoliš, ali i materijalne vrijednosti. Dodatno, jedna od četiri svrhe Oružanih snaga bile bi upravo takve potporne aktivnosti (Strategija nacionalne sigurnosti Slovenije, No. 27/2010).

Slovenija ima Ministarstvo okoliša i prostornog planiranja. Ono je dugoročno usmjereno na prevenciju i smanjenje utjecaja koji su prijetnje za održivi razvoj. Temeljni zakon je Zakon o zaštiti okoliša iz 2002. godine. On je dopunjen 2008., ali i svi ostali zakoni vezani uz okoliš su donešeni na početku 21. stoljeća, što znači da sigurno nisu obuhvatili sve

nove prijetnje ili trendove, budući da u današnjim vremenima kada se „živi globalno“ promjene nastupaju brzo i iznenadno.

Rezolucija o Akcijskom programu zaštite nacionalnog okoliša (2005.-2012.) govori o četiri ključna područja: klimatske promjene, priroda i bioraznolikost, kvaliteta života, otpad i industrijsko zagađenje. Ostali važni dokumenti su Zakon o očuvanju prirode (2004.), Zakon o vodama (2002.) i drugi. Slovenska Vlada je 2005. donijela Strategiju razvoja Slovenije do 2013. godine (2005.) koja zadovoljava standarde održivog razvoja, iako takva strategija nije usvojena.⁸

5.6. Srbija

Za Srbiju je 2010. godina predstavljala svojevrsnu prekretnicu. Rušenje Slobodana Miloševića i kraj međunarodne izolacije, otvorilo je put demokratskim promjenama i tranziciji. Drugi korak uslijedio je 2006. kada se odvajanjem Crne Gore formira Vojska Srbije. Iako opterećena brojim problemima i nasljeđem rata, Srbija je donijela 2009. godine Strategiju nacionalne sigurnosti i Strategiju obrane kao važne sigurnosne dokumente (Tatalović i Cvrtila ur., 2010: 222-223).

U Strategiji su navedene klimatske promjene i sve izraženiji deficit energetske resursa koji ugrožavaju stabilnost dio globalnog okruženja. U regionalnom okruženju najveću opasnost ima Kosovo i pokušaji otcjepljenja, što je zastarjela informacija i nije u skladu s današnjim prilikama. Ista prijetnja je glavni izvor ugrožavanja Srbije na nacionalnoj razini. Za opasnost od oružane agresije na Republiku Srbiju kaže se da je značajno smanjena, ali nije u potpunosti isključena. U poglavlju koje identificira izazove i prijetnje navodi se da energetska međuzavisnost i osjetljivost infrastrukture, te trend iscrpljivanja izvora neobnovljivih energetske resursa, predstavljaju ugrožavanje energetske sigurnosti i sigurnosti Srbije.

Drugo ugrožavanje bilo bi nekontrolirano trošenje prirodnih resursa i ugrožavanje životne sredine (okoliša), onda posljedice elementarnih nepogoda i tehnoloških nesreća, te klimatske promjene (Strategija nacionalne sigurnosti, 2009: 11). Očuvanje životne sredine je jedna od osnovnih državnih vrijednosti. Ekonomski razvoj, uz očuvanje životne sredine i

⁸ Ministarstvo okoliša i prostornog planiranja – Slovenija.
http://www.mop.gov.si/en/legislation_and_documents/valid_regulations/(pristupljeno: 5.7.2016.)

prirodnih resursa, predstavlja uvjet za prosperitet građana i države i zaštitu nacionalnih vrijednosti. Posebnu pažnju se daje osiguranju energetske sigurnosti u pogledu vlasničke strukture i izgradnje kapaciteta. Rješavanje pitanja te sigurnosti je pretpostavka za ukupan društveni razvoj. Više, zalaže se za regionalnu suradnju u zaštiti od elementarnih nepogoda i tehničko-tehnoloških nesreća i u zaštiti životne sredine, prirodnih resursa i zdravlja građana (Strategija nacionalne sigurnosti, 2009: 13, 15, 19). Područje ekološke zaštite postaje sve značajnije pitanje sigurnosti, ali u dokumentu je ta tema svrstana u ostale vrste politika, a ne ni u ekonomsku, socijalnu ili neku treću kategoriju.

U Strategiji obrane jedna od tri misije Vojske Srbije su pomoć civilnim vlastima u slučaju prirodnih nepogoda i tehničkih i tehnoloških i drugih nesreća, budući da elementarne nepogode i kemijske, biološke, nuklearne, tehničke i tehnološke nesreće predstavljaju stalnu prijetnju sigurnosti države i regije. U Zakonu o obrani (2007.) članak 79. zbog promatranja i ranog upozoravanja na opasnosti koje mogu ugroziti zdravlje i život ljudi te životnu sredinu, organizira se sistem promatranja, obavještanja i uzbunjivanja. Ovo govori o mogućnostima za kontinuirano djelovanje na području osiguravanja okoliša, a ne samo priključivanje drugim tijelima kada se već dogodi neka katastrofa.

Republika Srbija ima Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine u sklopu kojeg se bavi pitanjima zaštite okoliša. Neki od najvažnijih dokumenata i zakona su Strategija biološke raznovrsnosti Republike Srbije (2011.–2018.), Nacionalna strategija održivog korištenja prirodnih resursa i dobara (2012.), Nacionalni program zaštite životne sredine (2010.), Zakon o zaštiti prirode (2009.), Zakon o zaštiti životne sredine (2004.), Nacionalna strategija održivog razvoja (2008.) i drugi.

6. SURADNJA REPUBLIKE HRVATSKE SA SUSJEDNIM ZEMLJAMA

6.1. Bilateralni ugovori Republike Hrvatske i susjednih zemalja

6.1.1. Bosna i Hercegovina

Nakon što je Republika Hrvatska uspostavila diplomatske veze s Bosnom i Hercegovinom 1992. godine, tek početkom 2001. godine potpisan je Sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine o suradnji u zaštiti od prirodnih i civilizacijskih katastrofa. Ovakav zaokret se može pripisati smjeni vlasti u Hrvatskoj, ali i laganim odmakom od ratnih zbivanja i približavanju euroatlantskim integracijama, što je zahtijevalo ispunjavanje novih političkih i sigurnosnih kriterija. Zanimljivo je da je godinu dana kasnije, potpisan Ugovor o suradnji u borbi protiv terorizma, krijumčarenja i zlouporabe droga, te protiv organiziranog kriminala, što s obzirom na staru paradigmu sigurnosti, nije bio uobičajen slijed događaja.

U 2004. godini potpisan je Ugovor o zajedničkoj plovidbi plovnim putovima unutarnjih voda i njihovom obilježavanju i održavanju, što predstavlja prvi ugovor s područja okoliša koji je postavljen uže od ostalih. Protokol o suglasnosti u ostvarivanju međusobne suradnje u borbi protiv svih oblika teškog kriminala Državnog odvjetništva Republike Hrvatske i Tužiteljstva Bosne i Hercegovine stupio je na snagu 2005. godine uvodeći tako prvi put pravosudna tijela u priču o suradnji. Iste godine potpisan je Memorandum o suradnji i uzajamnoj pomoći u vezi razmjene podataka povezanih s otkrivanjem i sprječavanjem pranja novca sprječavanjem financiranja terorizma. Ovakav pomak i specijalizacija duguju svoj razvitak sve većoj prisutnosti terorističkih akata, poglavito nakon napada na SAD u rujnu 2001. godine.

Godinu dana poslije stvoren je Standardni operativni postupak između Državne uprave za zaštitu i spašavanje Republike Hrvatske i Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine o pružanju prekogranične pomoći u gašenju požara otvorenog prostora. Ovo signalizira razvoj percepcije i svijesti dviju zemalja da ekološki rizici predstavljaju sigurnosnu prijetnju. Ovakve pojave ne poznaju međudržavne granice i stoga zajednička suradnja postaje imperativ. Nakon niza dokumenata i izjava koje su smjerale na suradnju državnih tijela i

institucija dviju zemalja, u 2010. godini stvoreni su temelji za policijsku suradnju u borbi protiv prekograničnog kriminala, te projekt "Obnova i modernizacija vodnog puta rijeke Save od Račinovaca do Siska" u kojem se vodilo računa o dozvolama i procjenama utjecaja na okoliš. U 2011. godini uspostavljena je suradnja na području zdravstva, a 2012. na području obrane te razmjeni i zaštiti klasificiranih podataka između sigurnosnih službi. Suradnja tijekom turističke sezone je uokvirena protokolom 2015. godine, dok su prava i obveze korištenja voda iz javnih vodoopskrbnih sustava presječenih državnom granicom utvrđena ugovorom iste godine.

Najrecentniji dokument o suradnji dviju država potpisan je 2016. godine. Radi se o Sporazumu između Vlade Republike Hrvatske i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine o suradnji u području zaštite okoliša i održivog razvoja. Iz ovog povijesnog pregleda možemo zaključiti da su teret i nasljeđe rata spriječili dvije zemlje da razvijaju suradnju. Ona je bila ograničena, a ostala područja su stavljena na čekanje. Posljednji sporazum pokazuje da je trebalo skoro dvadeset i pet godina da dvije zemlje preuzmu punu odgovornost i obveze za okoliš. To pokazuje da im tek preostaje uskladiti takvu vrstu aktivnosti i brige za ekološku sigurnost. Uzmemo li u obzir koliko su dvije zemlje bogate prirodnim resursima, ova stavka još više dobiva na važnosti. Preostaje nam vidjeti koliko će i na koji način ova suradnja biti plodna.⁹

6.1.2. Crna Gora

U prošlosti je Crna Gora postojala kao Savezna Republika Jugoslavija u sklopu Srbije i Kosova. Tako je tek 1998. godine uspostavljena suradnja kroz Trgovinski ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije koji je prestao vrijediti 2013. godine. U 2005. godini ostvarena je zanimljiva suradnja na području zaštite bilja te posebno policijska suradnja.

Uspostava diplomatskih odnosa između Republike Hrvatske i Republike Crne Gore ostvarena je 2006. godine, a nakon toga u 2007. godini potpisan je Ugovor o međusobnim odnosima u području upravljanja vodama. Važan sporazum je stupio na snagu 2008. godine, a

⁹ Ministarstvo vanjskih i europskih poslova RH; bilateralni međunarodni ugovori – Bosna i Hercegovina. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/bosna-i-hercegovina,17.html> (pristupljeno: 6.7.2016.)

odnosi se na suradnju u zaštiti od prirodnih i civilizacijskih katastrofa, čime je napravljen veliki iskorak na području ekologije i sigurnosti. Zanimljivo, tek nakon toga dolaze sporazumi koji su usko vezani uz nacionalne manjine, strance, vize i slično. To je u potpunosti obrnut proces za razliku od Bosne i Hercegovine. Policijska suradnja dolazi na red tek 2011. godine, a stupa na snagu dvije godine kasnije. Standardni operativni postupak između Državne uprave za zaštitu i spašavanje Republike Hrvatske i Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore o pružanju prekogranične pomoći u gašenju požara otvorenog prostora donešen je 2013. godine. Godinu dana kasnije potpisan je krovni Sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Crne Gore o suradnji u području zaštite okoliša koji je stupio na snagu u 2015. godini.¹⁰

6.1.3. Italija

Na početku devedesetih razvijen je Protokol sporazuma za razvijanje suradnje između Republike Hrvatske, Republike Slovenije i regija i provincija sjeveroistoka Italije. Veoma važna stvar Italiji je zaštita njene nacionalne manjine, gdje ima dosta ugovora. Nakon uspostave diplomatskih odnosa između Republike Hrvatske i Talijanske Republike 1992., potpisan je Ugovor o suradnji u borbi protiv ilegalne trgovine opojnim i psihotropnim tvarima te protiv organiziranog kriminala samo godinu dana kasnije. Nakon poduže stanke, u 2000. uspostavljen je zajednički sustav plovidbenih pravaca u sjevernom Jadranu skupa sa Slovenijom. Iste godine stvara se zajednički sustav nadzora na Jadranskom moru, te suradnja u operacijama traganja i spašavanja na Jadranskom moru. Tehnički ugovor o zajedničkom iskorištavanju plinskog polja Annamaria u Jadranskom moru potpisan je 2009. godine. Posljednja vrsta suradnje na području sigurnosti bila bi policijska suradnja tijekom turističkih sezona koja je počela 2011.¹¹

¹⁰ Ministarstvo vanjskih i europskih poslova RH; bilateralni međunarodni ugovori – Crna Gora. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/crna-gora,236.html> (pristupljeno: 6.7.2016.)

¹¹ Ministarstvo vanjskih i europskih poslova RH; bilateralni međunarodni ugovori – Italija. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/italija,53.html> (pristupljeno: 6.7.2016.)

6.1.4. Mađarska

Suradnja između ovih dviju zemalja je veoma duga i opsežna, a prvi formalni kontakti i zaključci sežu još u 1956. godinu. Tako je već godinu dana kasnije potpisana Konvencija između Vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Vlade Narodne Republike Mađarske o sprječavanju i suzbijanju zaraznih bolesti, a turistička i zdravstvena suradnja dviju zemalja počinje deset godina kasnije. Tijekom sedamdesetih doneseni su pravilnici vezani uz plovnu rijeku Dravu. Ovi dvostrani međunarodni ugovori preuzeti su sukcesijom.

Diplomatski odnosi između Republike Hrvatske i Republike Mađarske uspostavljeni su 1992. godine, a u istom vremenskom periodu i suradnja u borbi protiv terorizma, krijumčarenja i zloupotrebe droga, kao i protiv organiziranog kriminala. Ugovor o suradnji na području zaštite od prirodnih i civilizacijskih katastrofa potpisan je 1997., a dvije godine poslije sporazum o razmjeni informacija u slučaju radiološke opasnosti. Širok opus dokumenata vezan je uz pitanja granica i nacionalne manjine.

Zajednička Deklaracija o energetske suradnji donešena je 2006. godine. Iste godine potpisan je sporazum na području zaštite okoliša i prirode. U 2009. uspostavlja se hrvatsko-mađarski prekogranični Rezervat biosfere. Također, ove dvije zemlje surađuju po pitanju korištenja i održavanja transporta ugljikovodika i električnih dalekovoda koji prelaze preko zajedničke granice. Po pitanju energije, Hrvatska i Mađarska uzajamno skladište obvezne zaliha sirove nafte i naftnih derivata, a postoji i sporazum o zajedničkom istraživanju i eksploataciji ležišta ugljikovodika koja se nalaze duž zajedničke granice. Cilj suradnje na tom polju je jačanja sigurnosti opskrbe energijom. Posljednji dokument iz 2016. je Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Mađarske o razmjeni i uzajamnoj zaštiti klasificiranih podataka.¹²

6.1.5. Slovenija

Odnosi ovih dviju država počeli su uspostavljanjem diplomatskih odnosa 1992. godine. Nakon dvije godine potpisan je Ugovor o suradnji u borbi protiv terorizma, krijumčarenja i zloupotrebe droga kao i protiv organiziranog kriminala. Morski ribolov je

¹² Ministarstvo vanjskih i europskih poslova RH; bilateralni međunarodni ugovori – Mađarska. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/madarska,81.html> (pristupljeno: 7.7.2016.)

uređen ugovorom iz 1995. godine, kao i vodno gospodarstvo godinu poslije. Sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Slovenije u zaštiti od prirodnih i civilizacijskih katastrofa potpisan je 1997., a stupio na snagu 1999. godine. U međuvremenu uređenu su razmjene informacija u slučaju radiološke opasnosti. U 2001. godini potpisana je Zajednička izjava o uređenju statusnih i drugih pravnih odnosa vezanih uz ulaganje, iskorištavanje i razgradnju Nuklearne elektrane Krško. Važni aspekti suradnje uspostavljeni su 2002. i 2003. godine na području prekogranične policijske suradnje i obrane.

Usljedili su mnogi dokumenti vezani uz granice i njihov nadzor. U 2011. godini otvaraju se neka nova područja sigurnosti poput zaštite podataka, tehnologije i korupcija, a počinje i intenzivna suradnja policije za vrijeme turističke sezone. Standardni operativni postupak između Državne uprave za zaštitu i spašavanje Republike Hrvatske i Uprave Republike Slovenije za zaštitu i spašavanje o pružanju pomoći letjelicama u slučaju požara na otvorenom prostoru donešen je 2014. godine. Godinu poslije potpisan je Provedbeni sigurnosni sporazum o razmjeni podataka za sigurnosnu suradnju između hrvatskog NSA tijela i slovenskog NSA tijela.¹³

6.1.6. Republika Srbija

Unatoč teškim povijesnim odnosima okarakteriziranim nasiljem i ratom, uspostava diplomatskih odnosa počela je 1996. godine. Nakon razrješenja graničnih pitanja i nekih drugih područja politike, tek početkom 2002. godine počinje suradnja na području sigurnosti i to u borbi protiv organiziranog kriminala, nezakonite trgovine drogama, terorizma i drugih težih kaznenih djela. U 2005. godini ostvarena je suradnja na području zaštite bilja, a godinu poslije potpisan je Sporazum o suradnji u progonu počinitelja kaznenih djela ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Sva nastojanja za proširenjem suradnje bila su kočena drugim procesima, pa je policijska suradnja i suradnja na području obrane postignuta tek od 2009. do 2012. godine.

Sporazum između dviju vlada o plovidbi plovnim putovima na unutarnjim vodama i njihovom tehničkom održavanju potpisan je 2009. godine. Važni dokumenti su se pojavili tek

¹³ Ministarstvo vanjskih i europskih poslova RH; bilateralni međunarodni ugovori – Slovenija. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/slovenija,120.html> (pristupljeno: 7.7.2016.)

nedavno 2014. i 2015. godine kao Sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Srbije o suradnji u zaštiti od prirodnih i drugih katastrofa i Sporazum između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Srbije o suradnji u području zaštite okoliša i očuvanja prirode. Dotaknute su i teme o suradnji u migracijskoj krizi i sprječavanju nezakonitih migracija. Ovo je još jedan dokaz kako su ekološka pitanja i sigurnost nedavno prepoznata i nedovoljno razrađena. Ostaje vidjeti kako će se ostvariti ova nova vrsta suradnje i hoće li bezgranična prijetnja premostiti eventualne nesporazume dviju zemalja i bez vanjskog pritiska.¹⁴

6.2. Multilateralni odnosi i suradnja Republike Hrvatske u regiji

Jadransko - jonska inicijativa (Adriatic Ionian Initiative - AII) osnovana je na Konferenciji o sigurnosti i razvitku Jadranskog i Jonskog mora u Anconi 2000. godine. Na njoj je usvojena Ankonska deklaracija, kojom se članice obvezuju na suradnju na području sigurnosti i zaštite okoliša na tom području. Poticaj je došao od Europske unije koja je primijetila velika kolebanja na području Balkana i jugoistočne Europe nakon pada Berlinskog zida. Nastojanja su išla u smjeru stabilizacije i približavanja europskim integracijama. Zato je ustrojeno Jadransko-jonsko vijeće na ministarskoj razini koje odlučuje o svim temeljnim pitanjima i oblicima suradnje. Rad se odvija kroz okrugle stolove koji su podijeljeni u četiri tematske cjeline. Jedan od njih je Okrugli stol za okoliš i zaštitu od požara. Inicijativa ima osam članica: Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Grčka, Italija, Crna Gora, Srbija i Slovenija.¹⁵

U 2013. godini Radna zajednica Alpe - Jadran osnovana je na austrijsku inicijativu. Ova zajednica predstavlja dinamičnu i fleksibilnu strukturu, koja je orijentirana na projektnu suradnju. Posebna pažnja posvećuje se pokrivanju „praznog prostora“ između postojećih regionalnih organizacija, ali i korištenje transnacionalnih programa Europske unije. Tako je

¹⁴ Ministarstvo vanjskih i europskih poslova RH; bilateralni međunarodni ugovori – Srbija. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/srbija,121.html> (pristupljeno: 7.7.2016.)

¹⁵ Ministarstvo vanjskih i europskih poslova – Vlada Republike Hrvatske; Jadransko – jonska inicijativa. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/regionalna-suradnja/jadransko-jonska-inicijativa/>(pristupljeno: 8.7.2016.)

jedna od tematskih točaka energija i okoliš. Zanimljivo je da su osnivački članovi regije Austrije, Hrvatske, Slovenije i Mađarske, a ne države kao cjelina.¹⁶

Povodom desete godišnjice Euro - mediteranskog partnerstva (sada Unija za Mediteran), stranke su se obvezale 2005. da će pojačati napore u smanjenju onečišćenja Sredozemnog mora do 2020. godine inicijativom Horizon 2020, koja je pokrenuta godinu kasnije. Cilj inicijative je smanjiti onečišćenje Sredozemnog mora tako da se na odgovarajući način rješavaju najznačajniji izvori onečišćenja. Na sastanku Unije 2014. u Ateni, usvojena je i Mediteranska strategija obrazovanja za održivi razvoj. Ovaj program dio je šire inicijative Unije koja je stvorena 2008. kao nasljednica Barcelonskog procesa iz 1995. godine.¹⁷

Ostali programi suradnje u regiji su: Strategija Europske unije za jadransku i jonsku regiju (EUSAIR) - 2014., Strategija Europske unije za dunavsku regiju (EUSDR) 2010., te Proces suradnje u Jugoistočnoj Europi (South-East European Cooperation Process - SEECP) pokrenut 1996., kojim Hrvatska predsjedava u razdoblju 2016-2017.

Tom prigodom je Ministar Ministarstva vanjskih i europskih poslova iznio tri prioriteta područja: znanost i obrazovanje, energetika (plutajući LNG terminal Krk, Jadransko - jonski plinovod) i korištenje oružanih snaga u civilnim kriznim situacijama (migracije, terorizam, radikalizacija, nasilni ekstremizam, prirodne i druge katastrofe i krizne situacije).¹⁸ Još neki važni elementi suradnje su Vijeće za regionalnu suradnju (Regional Cooperation Council), Centar za sigurnosnu suradnju RACVIAC, Srednjoeuropska inicijativa (CEI), Disaster Preparedness and Prevention Initiative for South Eastern Europe (DPPI SEE) i ostalo.

¹⁶ Radna zajednica Alpe – Jadran. <http://www.alps-adriatic-alliance.org/a-short-introduction/>(pristupljeno: 8.7.2016.)

¹⁷ Unija za Mediteran. <http://ufmsecretariat.org/history/>(pristupljeno: 8.7.2016.)

¹⁸ Ministarstvo vanjskih i europskih poslova – Vlada Republike Hrvatske; proces suradnje u jugoistočnoj Europi. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/regionalna-suradnja/proces-suradnje-u-jugoistocnoj-europi/>(pristupljeno: 8.7.2016.)

7. ZAKLJUČAK

Pitanje sigurnosti oduvijek je postojalo u ljudskom diskursu. Iako je sigurnost stanje koje se osjeća, ono je dobilo razna imena, pa i institucionalizacije tijekom povijesti. Ljudska razaranja u 21. stoljeću nagnala su ljude da se pobrinu za svoju sigurnost na formalniji način. Prvo se sigurnost promatrala u okviru nacionalne države, a onda je s vremenom proširivana na druga područja i razine. Sredinom 80-ih javlja se pojam ljudske sigurnosti, koji se u devedesetima popularizirao. Ova sigurnost je kao referentni objekt uzela čovjeka i sve vrste njegovih potreba. Jedna od njih je i ekološka sigurnost. Veliki pomak se dogodio zbog inteziviranja globalnih procesa, komunikacije i razvoja tehnologije. Postalo je jasno da događaj u jednom kutku svijeta može utjecati na bilo koji drugi. Sigurnost je više nego ikada podrazumijevala zajednički globalni pristup i brigu. Državne granice nemaju više isto značenje ni ulogu kao prije, a iste ne poznaje majka priroda i njeni procesi. Štoviše, ljudi su shvatili da prirodni resursi nisu neograničeni, te da zanemarivanje prirode i okoliša dolazi i dolaziti će na naplatu.

Republika Hrvatska ima razrađen sigurnosni sustav, kao i sigurnosne dokumente i zakonodavstvo. Međutim, ekološka sigurnost kao takva nije dovoljno prepoznata. Ona je uglavnom nepoznanica i mijenja se s zaštitom okoliša koja je više usmjerena na državna tijela koja nisu primarno sigurnosnog karaktera. Budući da je Hrvatska bogata prirodnom raznolikošću i resursima, trebala bi u središte sigurnosne politike staviti ljudsku i ekološku sigurnost. Naravno da je važno biti spreman na tradicionalne sigurnosne izazove, ali razvoj bi trebao teći u ovo smjeru. Sigurnosni sustav treba štiti svoje građane i državu, ali treba biti usklađen s globalnim promjenama i gledati u realnog „neprijatelja“. Iste značajke pokazale su ostale susjedne zemlje, neke više, a neke manje.

Začudo, Italija nema integrirano sigurnosno zakonodavstvo po pitanju strategije nacionalne sigurnosti, Mađarska nema ministarstvo koje bi se bavilo samo okolišom, a Crna Gora u svojim dokumentima prepoznaje ekološku sigurnost, barem nominalno. Čini se da bi preporuke mogle ići razvijenijim zemljama (uvjetno rečeno), koje se više bave tradicionalnom sigurnosti, npr. Italija gleda na sebe kao na važnu globalnu silu. Gledajući na suradnju u regiji po pitanju ekološke sigurnosti, iz bilateralnih ugovora može se vidjeti da je sigurnost prvenstveno orijentirana na manjine, granična pitanja ili policijsku suradnju za vrijeme

turističke sezone. Ekološka sigurnost i pitanja okoliša tek su u zadnje vrijeme prepoznata, i to ne kod svih. Multilateralna suradnja je dosta razvijena, pa čak i po pitanju zaštite okoliša i sigurnosti, ali upravo zahvaljujući tolikoj umreženosti gubi se iz fokusa pitanje linije odgovornosti i značaja pojedinih mehanizama.

Zaključak se odnosi najviše na potrebu globalne i regionalne suradnje po pitanju ekološke sigurnosti i sigurnosti općenito. Potrebna je revizija sigurnosnih rizika na nacionalnoj razini i njihova uspješna implementacija u cijelo zakonodavstvo. Važno je da svaka zemlja ima ministarstvo koje bi se bavilo zaštitom okoliša, a ministarstva obrane i sigurnosti moraju uzeti ekološku sigurnost kao svoj referentni objekt prema kojem bi se mogao usmjeravati budući razvoj kapaciteta i sposobnosti. Potrebno je preuzeti odgovornost za sve vrste modernih ugroza, na svim razinama, bez tradicionalnih opravdavanja. Čovjek je neotuđivi dio svoje okoline i ove dvije kategorije moraju egzistirati usklađeno i uz međusobno poštivanje.

8. LITERATURA

Bulat, Željko (2012) Institucionalni okvir zaštite prirode u Republici Hrvatskoj. *Pravni Vjesnik*, god. 28, br. 2: 95-128.

Cifrić, Ivan (1992) Zaštita okoline u kontekstu konflikata aktera. *Sociologija ekologija*, Vol. 1, No.4: 513- 534.

Collins, Alan (2010) *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura

DiCamillo, Federica i Lucia Marta (2009) *National Security Strategies: The Italian Case (WP)*. Elcano Royal Institute, Madrid – Spain (workingpaper).

Galić, Branka (2002) Politička ekologija i zelena politika. *Sociologija ekologije*, Vol. 11, No. 1-2: 1-14.

Grizold, Anton, Siniša Tatalović i Vlatko Cvrtila (1999) *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti

Ivoš Nikšić, Erma (1997) Otok Ugljan i održivi razvitak. *Sociologija ekologije*, Vol. 6, No. 1-2: 109-116

Jambrović, Franjo (2014) Mjere i postupci zaštite okoliša i obrazovanje o zaštiti okoliša. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, Vol. 5 No. 1 Lipanj: 49- 54.

Jurlina Alibegović, Dubravka, Željka Kordej- De Villa i Monika Šučur (2009) *Financiranje zaštite okoliša u Hrvatskoj u razdoblju 2000.-2006*. *Ekonomski pregled*, 60 (5-6): 225-249.

Korošec, Lorena i Dora Smolčić Jurđana (2013) *Politika zaštite okoliša - integralni dio koncepcije održivog razvoja Europske unije*. *Ekonomski pregled*, 64 (6): 605-629.

Krznar, Tomislav (2009) *Tomislav Markus. Dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza. Jedan bioekološki pregled*. Hrvatsko sociološko društvo. Institut za društvena istraživanja - Zavod za sociologiju Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2006. U: *Ekonomika i ekohistorija*, Vol. V, Broj 5: 226 – 261.

Matešić, Mirjana (2009) *Principi održivog razvojs u strateškim dokumentima RH*. *Sociologija ekologije*, Vol. 18, No. 3-4: 323-339.

Milat, Josip (2009) Višestruke inteligencije i ekološka inteligencija. Pedagogijska istraživanja, 6 (1-2): 47 – 56.

Pravdić, Velimir (2003) Sustainable development: Its Meaning, Perception, and Implementation; The Case of Ecotourism in Croatia. Društvena istraživanja, god. 12, br. 3-4 (65- 66): 285- 309.

Prebilić, Vladimir i Kristina Ober (2005) Defence System and Ecology. The North Atlantic Treaty Organization Role. Polemos 8, 1-2: 183-203.

Smajić, Mirza i Sead Turčalo (2014) Ekološke promjene i ljudska sigurnost. U: 7. Međunarodna znanstveno- stručna konferencija; Dani kriznog upravljanja (225- 235) Velika Gorica: Veleučilište Velika Gorica

Tatalović, Siniša (2006) Nacionalna i međunarodna sigurnost. Zagreb: Politička kultura

Tatalović, Siniša (2011) Treba li Hrvatskoj nova strategija nacionalne sigurnosti. Političke analize, Vol. 2, No. 6, Lipanj: 34-37.

Tatalović, Siniša i Mirko Bilandžić (2005) Osnove nacionalne sigurnosti. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske

Tatalović, Siniša i Vlatko Cvrtila (ur.) (2010) Regionalna sigurnost i multilateralna suradnja: Republika Hrvatska i jugoistok Europe. Zagreb: Politička kultura

Tatalović, Siniša, Anton Grizold i Vlatko Cvrtila (2008) Suvremene sigurnosne politike; Države i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga

Tomišić, Željko, Nenad Debrecin i Kažimir Vrankić (2006) Eksterni troškovi proizvodnje električne energije i politika zaštite okoliša, Energija, god. 55, br. 2.: 128-163.

Vranješ, Nevenko (2009) Globalni aspekti ekološke bezbjednosti. U: 1st International Conference; Ecological Safety in Post- Modern Environment (2.knjiga, 1-7) Banja Luka: Panevropski univerzitet "APEIRON", Fakultet pravnih nauka

Zakoni i strategije

Bijela knjiga 2003. godine (BIH)

Bijela knjiga 2013. (Italija- Ministarstvo obrane)

Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske za razdoblje od 2015. do 2024.

Hungary's National Military Strategy, Government Decree 1656/2012 (XII. 20.)

Izveštaj 2020 (TheRapporto 2020), Ministarstvo vanjskih poslova Italije, 2008. godine.

Nacionalna strategija održivog razvoja 2009. godine (Republika Hrvatska)

Nacionalna strategija zaštite okoliša 2002. godine (Republika Hrvatska – „Narodne novine“, br. 82/94. i 128/99.

Nacrt nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, Ministarstvo obrane RH, 2010. godine

Okvirni zakon o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih ili drugih nesreća u Bosni i Hercegovini, PSBiH broj: 198/08.

Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije (2009.)

Strategija nacionalne sigurnosti (Mađarska, 2012.)

Strategija nacionalne sigurnosti (Slovenija, No. 27/ 2010.) ReSNV-1

Strategija nacionalne sigurnosti, Narodne novine br. 32/02.

Strategija obrane, Narodne novine, 33/02.

Strategija razvoja Slovenije (2005.)

Strategija nacionalne sigurnosti 2009. (Crna Gora)

Strategija obrane 2009. (Crna Gora)

Strateški pregled obrane, Narodne novine, 101-2013.

Ustav Crne Gore, Službeni list Crne Gore, broj 1/2007.

Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine br. 85/10.

Vojna doktrina Bosne i Hercegovine 2012.

Zakon o obrani Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj 43, 29. prosinca 2003. Godine.

Zakon o obrani Republike Hrvatske, Narodne novine, 73/13.

Zakon o zaštiti okoliša, Narodne novine, 80/13, 153/13.

Zakon o zaštiti okoliša, Službene novine Federacije BiH, br. 33/03.

Internetske stranice

Agencija za zaštitu životne sredine (Crna Gora) <http://www.epa.org.me/index.php/o-nama> (pristupljeno: 23.6.2016.)

European Strategic Observatory <http://www.stratobs.eu/profile-italy-15.php> (pristupljeno: 24.6.2016.)

Federalno ministarstvo okoliša i turizma Bosne i Hercegovine. <http://www.fmoit.gov.ba/ba/page/48/o-federalnom-ministarstvu-turizma-i-okolisa-fbih> (pristupljeno: 23.6.2016.)

Ministarstvo okoliša i prostornog planiranja - Slovenija. http://www.mop.gov.si/en/legislation_and_documents/valid_regulations/ (pristupljeno: 5.7.2016)

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova – Vlada Republike Hrvatske; bilateralni međunarodni ugovori - Bosna i Hercegovina. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/bosna-i-hercegovina,17.html> (pristupljeno: 6.7.2016.)

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova – Vlada Republike Hrvatske; bilateralni međunarodni ugovori - Crna Gora. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/crna-gora,236.html> (pristupljeno: 6.7.2016.)

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova – Vlada Republike Hrvatske; bilateralni međunarodni ugovori - Italija. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/italija,53.html> (pristupljeno: 6.7.2016.)

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova – Vlada Republike Hrvatske; Jadransko – jonska inicijativa. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/regionalna-suradnja/jadransko-jonska-inicijativa/> (pristupljeno: 8.7.2016.)

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova – Vlada Republike Hrvatske; bilateralni međunarodni ugovori - Mađarska. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/madarska,81.html> (pristupljeno: 7.7.2016.)

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova – Vlada Republike Hrvatske; proces suradnje u jugoistočnoj Europi. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/regionalna-suradnja/proces-suradnje-u-jugoistocnoj-europi/> (pristupljeno: 8.7.2016.)

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova – Vlada Republike Hrvatske; bilateralni međunarodni ugovori - Slovenija. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/slovenija,120.html> (pristupljeno: 7.7.2016.)

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova – Vlada Republike Hrvatske; bilateralni međunarodni ugovori - Srbija. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/srbija,121.html> (pristupljeno: 7.7.2016.)

Ministarstvo zaštite okoliša i prirode – Vlada Republike Hrvatske. <http://www.mzoip.hr/hr/ministarstvo.html> (pristupljeno: 22.6.2016.)

Mirko Bilandžić, Nacionalna sigurnost i ekologija: Analiza strategija (nacionalne) sigurnosti SAD-a, EU-a i Republike Hrvatske – sažetak. <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=558596> (pristupljeno: 22.6.)

Mrežna Hrvatska enciklopedija, program Leksikografskog zavoda Miroslava Krležje. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36454> (pristupljeno: 20.6.2016.)

Sino – Italian Cooperation Program for Environmental Protection.
<http://www.sinoitaenvironment.org/ReadNewsex1.asp?NewsID=2277> (pristupljeno:
24.6.2016.)

Radna zajednica Alpe- Jadran. <http://www.alps-adriatic-alliance.org/a-short-introduction/>
(pristupljeno: 8.7.2016.)

Unija za Mediteran. <http://ufmsecretariat.org/history/> (pristupljeno: 8.7.2016.).

Sažetak

Značenje pojma sigurnosti kroz povijest se mijenjalo i širilo. Izazovi 21. stoljeća ne mogu se savladati ako se sigurnost ne prilagodi prijetnjama koje nemaju granicu. To je u prvom redu ekološka sigurnost koja je dugo bila zanemarivana. Ona je globalna pojava koja ne podliježe nacionalnim granicama. Države moraju uvrstiti pojam i pojavu ekološke sigurnosti u svoje sigurnosne sustave. Ukoliko to ne naprave, potrošiti će se resursi na prijetnje koje su samo fiktivne, a trajno se narušiti čovjekov okoliš. Zato se u radu istražuje transformacija sigurnosti do danas, te se onda gleda primjena i inkorporiranost ekološke sigurnosti u zakonima, sporazumima i drugim dokumentima. Za primjer analize uzeta je Republike Hrvatske i sve njene susjedne zemlje (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Italija, Mađarska, Slovenija i Srbija). Od svake zemlje analiziralo se zakonodavstvo i institucije koje su usko vezane uz sigurnost (npr. ministarstvo obrane, strategija nacionalne sigurnosti) i koje su vezane uz zaštitu okoliša (npr. ministarstvo okoliša, zakon o zaštiti okoliša). Rezultati su pokazali da ekološka sigurnost još uvijek nije dovoljno priznata. Za kraj, donosi se pregled suradnje Republike Hrvatske i susjednih zemalja u bilateralnom i multilateralom obliku. Ekološka sigurnost je na nivou zajedničkih sporazuma slabo zastupljena. S druge strane, ima dosta regionalnih instrumenata koji se bave sigurnosti i ekološkom sigurnosti, ali upravo to zamagljuje odgovornosti i vrši mnoga dupliciranja i preklapanja. Ekološka sigurnost je još uvijek nepoznanica za većinu sigurnosnih sustava na području jugoistočne Europe. Često se miješa sa zaštitom okoliša, pa je to postalo zamjena za nju. Ovaj rad je jedan od prvih prikaza Republike Hrvatske i svih susjednih zemalja, te njihove povezanosti na području ekološke sigurnosti, a ne isključivo „tradicionalne“ sigurnosti. Sve zemlje obiluju prirodnim bogatstvima, pa je zato još važnije da se poradi na tom području. Budući da je ekološka sigurnost slabo zastupljena u sigurnosnom diskursu, ostaje vidjeti kako će se budući događaji razvijati. Hoće li se trebati nešto dogoditi, što bi postalo okidač za promjene, ili vrijeme ekološke sigurnosti tek dolazi - to je pitanje za buduća istraživanja.

Ključne riječi:

Sigurnost, nacionalna sigurnost, ljudska sigurnost, ekološka sigurnost, Republika Hrvatska, susjedne zemlje, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Italija, Mađarska, Slovenija, Srbija, analiza zakonodavstva, institucije, regionalna suradnja, sporazumi.

Abstract

The meaning of the concept of security has changed and expanded throughout history. The challenges of the 21st century can not be overcome if security can not adapt to threats that have no boundaries. It refers to ecological safety primarily that has long been neglected. It is a global phenomenon that is not subjected to national boundaries. National states must include the term and the sole emergence of the environmental safety into their security systems. If they do not do so, they will spend resources on the threats that are only fictitious, and on the other side will permanently destroy human environment. Therefore, this paper researches the transformation of security up to date, and then looks for the use and incorporation of the environmental security within laws, agreements and other documents. The analysis within this paper takes Republic of Croatia and all of its neighboring countries (Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Italy, Hungary, Slovenia and Serbia) as an examples. From each country the legislation and institutions that are closely related to safety have been analyzed (e.g. Department of Defense, National Security Strategy) and those which are related to environmental protection as well (e.g. Ministry of Environment, Law on Environmental Protection). The results have showed that environmental security is still not sufficiently recognized. In the end, this paper brings an overview of the bilateral and multilateral cooperation between the Republic of Croatia and its neighboring countries. Environmental security is at the level of common agreements poorly represented. On the other hand, there are plenty of regional instruments dealing with security and environmental security, but that is just what blurs the responsibilities and creates many duplications and overlappings. Environmental safety is still unknown to the most security systems in the area of Southeast Europe. It is often mixed with environmental protection, thus becoming substitute for it. This paper is one of the first representations of the Republic of Croatia and all of its neighboring countries, their connections in the field of environmental security, and not only 'traditional' security. All countries are very rich in natural resources, therefore it is even more important to work on that area. Since the environmental safety is poorly represented in the security discourse, it remains to see how the future events will unfold. Is it necessary for something to happen, which would become the trigger for change, or the time of environmental safety is yet to come - that is the question for further researches.

Keywords:

Security, national security, human security, environmental security, Republic of Croatia, neighboring countries, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Italy, Hungary, Slovenia, Serbia, analysis of legislation, institutions, regional cooperation, agreements.